

Vanessa Gruben

Nyelvi jogok Kanadában: elméleti megközelítés*

I. Bevezetés

Kanadában hosszú és viharos múltja van a nyelvi jogoknak.¹ Az erről közölt munkák az angol és francia anyanyelvű közösségekre összpontosítanak. A nyelvi jogoknak a charta² 16–20., illetve 23. cikkébe foglalt, széleskörű rendszere az angol és francia nyelv egyenlőségét szándékozik megerősíteni, amit „kétnyelvűségnek” lehet nevezni. A kétnyelvűség a kanadai *Törvény a hivatalos nyelvekről*³ jogszabályban is megjelenik. A nyelvtörvény egyik nyílt célja az angol és francia anyanyelvű kisebbségi közösségek fejlődésének a támogatása, valamint az angol és a francia nyelv egyenlőségének a megerősítése a kanadai társadalomban mind a státus, mind a használat tekintetében. Úgy tűnhet, hogy a nyelvi jogok és a nyelvpolitika tárgya Kanadában csakis a kétnyelvűség, pontosabban ennek a két nyelvi közösségnek az egyenlősége, de ez nem pontosan így van. Kanadában a nyelvi jogok rendszere és a nyelvpolitika ennél sokkal összetettebb. Kanada nyelvpoliti-

* *Forrás:* Gruben, Vanessa: Language Rights in Canada: a Theoretical Approach. *Supreme Court Law Review*, vol. 39, 2008/2, 91–130.

1 Magnet, Joseph: *Official Languages of Canada*. Yvon Blais, Cowansville, Qc., 1995.; Magnet, Joseph Eliot: *Modern Constitutionalism*. LexisNexis Canada, Markham, ON, 2004, 145–50.; Behiels, Michael: *Québec Since 1800*. Irwin Publishers, Toronto, 2002.; Behiels, Michael: *Canada's Francophone Minority Communities*. McGill-Queen's University Press, Montreal, 2004.

2 *Canadian Charter of Rights and Freedoms, Part I of the Constitution Act, 1982, being Schedule B to the Canada Act 1982 (U.K.)*, 1982, c. 11. *Alapvető jogok és szabadságok kanadai chartája*, a továbbiakban: a charta.

3 R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.), s. 2(b).

kája⁴ aszimmetrikus védelmet biztosít azoknak a francia és angol ajkú közösségeknek, amelyek kisebbségként élnek az egyes tartományokban. Ez tovább fokozza a komplexitást, mivel ezek a közösségek számottevően különböznek egymástól. Maga a „nyelvi közösség” fogalom Kanadában egy összetett és vitatható fogalom.⁵ Emellett a kanadai nyelvpolitika kiterjed a nem angol vagy francia nyelvet beszélő és egyes őslakos nyelvi közösségekre is. Mindez további rétegekkel gazdagítja a probléma összetettségét, és további konfliktusok lehetőségét rejtje magában. A kanadai nyelvi jogok átfogó vizsgálata feltételezi tehát a nem angol és francia, valamint az őslakos nyelvi közösségek tekintetbe vételét is.

Jelen tanulmány a kanadai nyelvpolitikát megalapozó elméleti kereteket vizsgálja. Leírja a különféle tudósok által javasolt főbb elméleti kereteket, és megvizsgálja, hogy ezeket hogyan alkalmazták a gyakorlatban, a kanadai nyelvi kisebbségek védelmére kialakított mechanizmusokban. A második részben áttekintem a különböző elméleti indoklásokat vagy jogi kereteket, amelyek általában véve alátámasztják a kisebbségi nyelvi jogok védelmét. A harmadik részben azokat a különböző modelleket és mechanizmusokat írom le, amelyeket az államok felhasználhatnak a kisebbségi nyelvi jogok védelmére. A negyedik részben rámutatok arra, hogy miért nem csak egyetlen, nyelvi jogokkal kapcsolatos elmélet létezik Kanadában.⁶ Megvizsgálom, hogy Kanada nyelvpolitikáját hogyan alakította számos érvrendszer, amelyek az idők során maguk is tovább fejlődtek a különböző politikai imperatívuszok, például a konföderáció hatására. Az elemzésben központi jelentőséget kap az, ahogyan a francia anyanyelvű közösségekkel szembeni bánásmód módosult a nemzetépítéstől a nyelvi emberi jogok védelme és a nyelvi sokféleség megőrzése irányában. Ki szeretném mutatni, hogy a legfőbb célkitűzés nem egyszerűen a nyelvi biztonság, hanem a nyelv fennmaradása. Az V. fejezetben röviden megvizsgálom Kanada nyelvpolitikáját a nem hivatalos nyelveket beszélő kisebbségekkel szemben is. A tanulmány nem próbál kimerítően tárgyalni minden vonatkozó kérdéskört. A szándéka, hogy megvizsgálja az előtérbe került legfőbb elméleteket és azok gyakorlatba ültetését kanadai kontextusban.

4 A „Kanada nyelvpolitikája” szókapcsolat gyakran vonatkozik szövetségi, tartományi és területi nyelvpolitikákra. A jelen tanulmány középpontjában azonban a szövetségi politikák és a vonatkozó alkotmányos előírások állnak.

5 Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 166–69.

6 Ez részben annak is tulajdonítható, hogy a parlament és a különböző tartományi törvényhozó testületek különböző nyelvpolitikákat követnek.

II. Miért védik az államok a kisebbségi nyelveket?

Patten és Kymlicka a nyelvpolitika iránti megújult érdeklődést kiváltó több kontextust nevezett meg.⁷ Ezek közé tartozik Kelet-Európa demokratiszálódása,⁸ a megoldatlan, továbbra is fennálló etnikai-nyelvi konfliktusok a nyugati országokban,⁹ a fokozódó elvándorlás Észak-Amerikába és Európába¹⁰ és transznacionális szövetségek létrejötte, mint amilyen az Európai Unió.¹¹ Ugyanakkor fokozódik annak belátása, hogy nyelvek tűnnek el.¹² A világ nyelveinek a 90 százaléka mára „veszélyeztetettnek” számít. A bennszülött nyelvek különösen veszélyeztetettek.¹³

Ezek a történések világszintű párbeszédet indítottak el a kisebbségi nyelvi közösségek védelméről. A kisebbségi nyelvek védelmének megalapozására számos normatív elméletet kínáltak fel.¹⁴ A három legnépszerűbb elmélet a nyelvi emberi jogok védelme, a nemzetépítés és a nyelvi sokszínűség megőrzése.¹⁵ Az első elmélet analógiát állapít meg a nyelvi kisebbségi jogok és a hagyományos emberi jogok között, mint amilyen a szólásszabadság, és leszögezi, hogy a kisebbségi nyelvi jogok önmagukban védelemre

7 Patten, Alan – Kymlicka, Will: Introduction: Language Rights and Political Theory: Context, Issues and Approaches. In Patten–Kymlicka (eds): *Language Rights and Political Theory*. Oxford University Press, New York, 2003, 1. Patten és Kymlicka írásától eltérően ez a tanulmány nem szándékozik politikaelméleti munka lenni.

8 I. m. 3.

9 I. m. 4.

10 I. m. 7.

11 I. m. 9.

12 I. m. 10. Lásd még Boutros-Ghali, Boutros: Preface. In Bastarache, Michel (ed.): *Language Rights in Canada*, 2d ed. Yvon Blais, Cowansville, Qc. 2004, vii.

13 Patten–Kymlicka: i. m. 10.

14 Patten–Kymlicka (i. m.) kiváló betekintést nyújt ezekbe az elméletekbe; Bastarache, Michel: Introduction. In Bastarache: *Language Rights in Canada*. Id. kiad.

15 Ezek az elméleti megalapozások vagy normatív keretek lelhetőek fel Patten–Kymlicka i. m. A szerzők megemlítik a „benign neglect” (jótékony figyelmen kívül hagyás) jelenséget is, mint a nyelvhasználati jogokhoz való lehetséges hozzáállást (32.), amelyet jelen tanulmány nem érint. Ezek az érvelések megegyeznek három, a kisebbségekkel kapcsolatos nemzetközi jogot meghatározó elméleti paradigmával, lásd Athanasia Spiliopoulou Åkermark: *Justifications of Minority Protection in International Law*. Kluwer Law International, Hague, 1997. [*International Human Rights*, vol. 30.] Lásd még Dunbar, Robert: Preserving and Promoting Linguistic Diversity: Perspectives from International and European Law. In Braën, Andre – Foucher, Pierre – le Boutillier, Yves (eds): *Languages, Constitutionalism and Minorities*. LexisNexis Canada, Markham, ON, 2006, 65, 66.

jogosultak. A második elmélet a kisebbségi nyelvi jogokat elengedhetetlennek tekinti az erős nemzeti identitás formálásához és az állam békéjének és biztonságának a megőrzéséhez. A harmadik elmélet szerint a nyelvi sokféleség, a biodiverzitáshoz hasonlóan, inherens értékkel bír, és meg kell védeni az eltűnéstől.

Ezek az érvrendszerek vagy normatív elméletek egymásba kapcsolódnak. Mind a három abból az alapfeltevésből indul ki, hogy a nyelv szorosan összefügg a kultúrával. Mielőtt megvizsgálom a kanadai kontextusban való alkalmazásukat, mindhárom elmélet részletesebb tárgyalására vállalkozom.

1. A nyelvi jogok, mint emberi jogok

A kisebbségi nyelvek védelmét elsősorban a nyelvi emberi jogok elmélete támasztja alá. Ennek lényege, hogy a nyelvi jogokat azért kell védeni, mivel azok alapvető emberi jogok.¹⁶ A nyelvi emberi jogok elmélete problematikus. Ez egyrészt az emberi jogok koncepcióit érő korlátozásoknak tulajdonítható. Ezeket részben az egyén emberi jogai és a közösségek kisebbségi jogai közötti feszültség váltja ki.¹⁷ Következésképpen: az emberi jogok kerete önmagában feltehetően nem képes megadni a nyelvi jogok kielégítő érvrendszerét vagy koherens elméletét. Sőt, akár még a kisebbségi-nyelvi közösségek által igényelt közösségi védelem kárára is válhat.

Mit jelent az emberi jogok fogalma? Az emberi jogok meghatározása vitatott.¹⁸ Az emberi jogokat általában egyetemes normákként értik, amelyek a minden embernek kijáró bánásmód alapvető szabályait állítják fel.¹⁹ Az emberi jogok feladata az alapvető érdekek védelme.

16 Az emberi jogok meghatározásának vizsgálata nem képezi a jelen tanulmány tárgyát. A kérdés, hogy az emberi jogok doktrínája a kisebbségek védelmével inkább összhangban levő irányban fejlődhet-e, fontos kérdés, amelyre azonban a jelen tanulmány nem próbál választ adni.

17 Lásd általában Crawford, James: *Right of Self-Determination in International Law*. In Alston, Philip (ed.): *Peoples' Rights*. Oxford University Press, New York, 2001, 7, 15.; Leuprecht, Peter: *Minority Rights Revisited: New Glimpses of an Old Issue*. In Alston: i. m. 111.

18 Az emberi jogok egyetemességének a kritériumáról lásd például Steiner, Henry J. – Alston, Philip: *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*, 2d ed. Oxford University Press, New York, 2000, 367.

19 Több elméletíró is javasolt különböző kritériumokat. Patten és Kymlicka a következő meghatározást fogalmazták meg: „Az emberi jogok széles körben, akár egyetemesen elfogadott normatív standardokat jelentenek, amelyeknek az a nagy előnye, hogy részben integrálódtak a nemzetközi joggyakorlatba.” (i. m. 33.) MacMillan három kritériumot javasolt Maurice Cranston emberi jogok meghatározása alapján: (1)

Mindezen előfeltevések alapján az, hogy a nyelvi jogoknak milyen mértékben kell emberi jogokként élvezniük védelmet, attól függ, hogy a nyelvet, mint az egyénhez vagy a társadalomhoz lényegesen hozzátartozót értjük-e. Attól is függ, hogy lehetséges-e egyetemes normákat kidolgozni egy egyén nyelvválasztásának védelmére. Egyetemes érvényű szabályokat nehéz felállítani, mivel a nyelveket nyelvi közösségek használják, amelyek között hatalmas különbségek vannak. Kisebbségi kontextusban a különböző körülmények és igények személyre szabott megközelítést követelnek meg. Az egyetemes nyelvi jogok megfogalmazásának a nehézsége nemzetközi kontextusban is nyilvánvaló.

(a) *A nyelv alapvető*

A nyelv két értelemben alapvető az egyének és közösségek számára: elsősorban, mint kommunikációs eszköz (instrumentális szempontból); másodsorban, mint egy kulturális csoporthoz való tartozás markere (expresszív vagy belső szempont).²⁰

A nyelv instrumentális dimenziója a legáltalánosabban elismert, és a legkönnyebb leírni. Az egyének szüksége van a nyelvre, mint a kommunikáció eszköze, hogy másokkal érintkezésbe lépjen, és a társadalmon belül tudjon cselekedni.

A nyelv több, mint kommunikációs eszköz; az identitás és a kultúra alapvető kifejeződése.²¹ A nyelvnek értéke van „az identitás markereként, kulturális örökségként és a közösség konkrét kifejezésként.”²²

(b) *Egyetemes normák*

A nyelv mindkét dimenziója, az instrumentális és az expresszív egyetemes szabályoknak van alávetve. Ez az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi egyezményekben a legnyilvánvalóbb.²³ Számos ezen eszközök közül

érvényesíthetőség; (2) kimagasló fontosság; (3) egyetemesség. Lásd MacMillan, C. Michael: *The Practice of Language Rights in Canada*. University of Toronto Press, Toronto, 1998, 16. Az emberi jogok ezen kritériumai kritika tárgyát képezték. A leginkább vitatott az egyetemesség kritériuma, lásd pl. Steiner-Alston: i. m. 367.

20 Leslie Green: Are Language Rights Fundamental? *Osgoode Hall Law Journal*, vol. 25, 1987/4, 639-669; 658-659.

21 A nyelv fontosságát a kulturális identitás szempontjából a Kanadai Legfelsőbb Bíróság elismerte a *R. v. Beaulac* perben hozott ítéletében, [1999] S.C.J. No. 25. [1999] 1 S.C.R. 768, at para. 34 (S.C.C.). Lásd még Bastarache: i. m. 7.

22 Green: i. m. 659.

23 Ebben a részben a nemzetközi instrumentumokra való hivatkozás annak kimutatását szolgálja, hogy nehéz egyetemes normákat felállítani a nyelvhasználat vonatkozásában. Természetesen a nemzetközi jog fontos mechanizmusokat kínál a nyelvhasználati jogok védelmére.

széleskörűen védi a nyelvi jogokat. Az általuk szentesített egyetemes normák korlátozott védelmet szavatolnak az egyéneknek és közösségeknek. Ezek az eszközök rendszerint védelmükbe veszik a nyelv alapú egyenlő bánásmódhoz való jogot. Általában nem követelik meg az államtól a nyelvi kisebbségek védelméhez és támogatásához szükséges pozitív intézkedések meghozatalát. Ezen korlátozás miatt nehéz a nyelvi jogok átfogó elméletét pusztán csak az emberi jogok érvrendszerére támaszkodva megalapozni.

Három fő olyan emberi jogi dokumentum van, amely az egyenlő bánásmódhoz való jogot a nyelv alapján védelmezi: *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata*,²⁴ a *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány*,²⁵ valamint a *Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány*.²⁶ Az egyenlő bánásmódhoz való jog céljában korlátozott, és elsősorban a nyelvi kisebbségeket védelmezi az asszimilációs politikák ellen.²⁷

Kimondottan a nyelv a tárgya *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata* 2. cikkelyének, amely megtiltja az államoknak a nyelv alapú megkülönböztetést: „Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra. Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.”²⁸

A *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány* tartalmaz egy specifikusan a nyelvre vonatkozó cikket. A 27. cikk kimondja:

24 *Universal Declaration of Human Rights*, GA Res. 217 (III), UN GAOR, 3d Sess., Supp. No. 13, UN Doc. A/810 (1948) 71. A magyar fordítás forrása: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>.

25 *International Covenant on Civil and Political Rights*, December 19, 1966, 999 U.N.T.S. 171, arts. 9-14, Can. T.S. 1976 No. 47, 6 I.L.M. 368 (entered into force March 23, 1976). A magyar fordítás forrása: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600008.TVR.

26 *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. December 16, 1966. 993 U.N.T.S. 3. Can. T.S. 1976 No. 46 (entered into force January 3, 1976, accession by Canada May 19, 1976). A magyar fordítás forrása: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600009.TVR.

27 Dunbar: i. m. 75.

28 *Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata*. Id. kiad.

„Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”²⁹

Az ezeknek a jogoknak az érvényesítéséért felelős ENSZ Emberi Jogok Bizottsága (a Bizottság, *ma: Emberi Jogi Tanács - a ford.*) további útmutatást nyújtott ezeknek a jogoknak a természetéről és céljáról, de nem dolgozott ki egy sor egyetemesen alkalmazható normát. A Bizottság Általános Kommentárja (*General Comment*) az egyezségokmány 27. cikke értelmezésének kiterjesztését szorgalmazza.³⁰ Jóllehet a 27. cikk negatív megfogalmazású, a Bizottság megjegyzi, hogy az államnak kötelessége pozitív intézkedéseket hozni a kisebbségi csoportok védelme érdekében. Mindemellett a Bizottság nem dolgozta ki, hogy konkrétan mit foglalnának magukba ezek a pozitív intézkedések.

A *Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány* 2. cikkének 2. bekezdése kimondja, hogy „Az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat arra, hogy biztosítják az Egyezségokmányban rögzített jogoknak fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni helyzetre, születésre vagy minden egyéb helyzetre tekintet nélkül való gyakorlását.”³¹ A nyelvi jogok szintén beletartoznak az egyezségokmány 15. cikkének hatáskörébe, amely az egyén jogát szavatolja a kulturális életben való részvételhez.³²

29 *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány*. Id. kiad.

30 *General Comment No. 23: The Rights of Minorities (Art. 27)*, LIN HRCOR (1994), U.N. Doc. HRI\GEN\I\Rev.1 (1994), at paras. 6.1-6.2.

31 *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány*. Id. kiad.

32 *Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány*. Id. kiad. 15. cikk:

„1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenki jogát arra, hogy

a) részt vegyen a kulturális életben;

b) élvezze a tudomány haladásából és annak alkalmazásából származó előnyöket;

c) minden olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek.

2. Az Egyezségokmányban részes államok által e jog teljes érvényesítése érdekében teendő lépéseknek ki kell terjedniük a tudomány és a kultúra megőrzését, fejlesztését és terjesztését biztosító intézkedésekre is.”

Számos nemzetközi emberi jogi okmány mondja ki az egyénnek a tolmácsoláshoz való jogát a törvényeségi eljárásokban.³³ A *Polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány* 14. cikke 3. bekezdésének f) pontja védelmezi az egyén tolmácsoláshoz jogát annak biztosítása érdekében, hogy a vádlott minden ellene felhozott vádat megértsen, és azokra válaszolni tudjon. Ezekre a jogokra gyakran „nyelvi jogokként” hivatkoznak, de ezek megkülönböztetendők a 27. cikkben védelmezett jogoktól.³⁴ Valóban megindokolható, hogy ezek a jogok egyáltalán nem nyelvi jogok, mivel ez esetben hiányzik a kulturális összetevő.

Ily módon, még akkor is, ha egyértelmű a szándék a kisebbségi közösségek hathatós védelmére, nehéz, ha nem éppen lehetetlen egyetemes szabályokat felállítani.³⁵ Ezt a tényt számos szerző igazolta,³⁶ akik két okot hoztak fel annak magyarázatára, hogy miért nehéz szilárd, egyetemes szabályokat megállapítani a nyelvhasználatra vonatkozóan. Először is minden ki-

33 Rubio-Marín, Ruth: Language Rights: Exploring the Competing Rationales. In Pat-
ten-Kymlicka: *Language Rights and Political Theory*. Id. kiad. 52–73; 62.

34 *General Comment No. 23: The Rights of Minorities (Art. 27)*, UN HRCOR (1994), U.N.
Doc. HRI\GEN\I\Rev.1 (1994), at para. 5.3.

35 További, nem kötelező érvényű nemzetközi emberi jogi dokumentumok a kisebbségi nyelvhasználati jogok szigorúbb védelmét biztosítják. Azonban ezeknek a dokumentumoknak sem sikerül egyetemes jogokat megfogalmazniuk a kisebbségi nyelvi közösségek számára. A *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, G.A. res. 47/135, 47 U.N. GAOR Supp. (No. 49), at 210, U.N. Doc. A/47/49 [1992]) megállapít a kisebbségi-nyelvi közösségek tagjait megillető jogokat, és meghatározza az ezeknek a közösségeknek a megőrzését és támogatását célzó, az államra háruló kötelezettségeket. A nyilatkozat azonban megállapít egyes specifikus jogokat és kötelezettségeket is. Az ENSZ által elfogadott *Nyelvi jogok egyetemes nyilatkozata* a kisebbségi nyelvek átfogóbb védelmét nyújtja (*Universal Declaration of Linguistic Rights*, UNESCO (June 9, 1996), online: UNESCO <http://www.uncesco.org/cpp/uk/declarations/linguistic.pdf>). Nem állít fel azonban egy sor egyetemes érvényű normát a nyelv vonatkozásában. Különböző jogokat fogalmaz meg a nemzeti-nyelvi kisebbségek (nyelvi közösségek) és a bevándorló nyelvi kisebbségek (nyelvi csoportok) számára. Az utóbbiak jelentős mértékben kevesebb támogatást élveznek, mint az előbbiek. Jóllehet ezen jogok mindegyike alapvető, nem illeszkednek jól az „egyetemes” emberi jogok hagyományos meghatározásába.

36 Mäliksoo, Lauri: Language Rights in International Law: Why the Phoenix Is Still in the Ashes. *12 Florida Journal of International Law*, 1998-2000, 431-465. Lásd még Dunbar: i. m. 76.; Bastarache: Introduction. In Bastarache: *Language Rights in Canada*. Id. kiad. 10.

sebbségi-nyelvi közösség egyedi. A közösségek különböznek a földrajzi fekvés, méret, történelmi eredet és a nyelvváltás vagy nyelvvesztés mértéke tekintetében. A standardok egyetlen közös sora nem tudja kielégíteni az összes nyelvi kisebbség egyedi igényeit. Patten és Kymlicka szerint „a nyelvi jogokat egyetemes módon meghatározni csak minimális jogokként lehet, elsősorban toleranciajogokként, emellett egy pár szerény támogatási vagy akkomodációs jogként.”³⁷ Másodsorban az emberi jogi megközelítésnek nem sikerül „szembenéznie a ténnyel, hogy a nyelvpolitikák elkerülhetetlenül maguk után vonják a nyelvek egy korlátozott csoportjának a privilegizálását.”³⁸ Minden állam korlátozott számú nyelvvel működik, amelyek így sokféle módon előnyben részesülnek az adott állam területén beszélt más nyelvekkel szemben.

Az emberi jogi paradigma és annak egyetemességgel kapcsolatos kritériuma értelmében ez problematikussá válik. Egyes nemzeti kisebbségek nyelvének privilegizálása – alapvető akkomodáció, amelyet számos államnak meg kell tennie – szintén problematikus. Az emberi jogi paradigma erőteljes védelmet nyújthat az asszimilációs politikákkal szemben. Megtilthatja a nyelvi alapú diszkriminációt, és védelmébe vehet korlátozott számú nyelvhasználati jogot. Ezek a minimális standardok fontosak. Azonban a jelenlegi emberi jogi keret alapvető iránya nem egykönnyen engedi meg a nemzeti kisebbségi közösségeknek szilárd nyelvi jogokkal való felruházását. A további érvrendszerek a kisebbségi nyelvi jogok átfogóbb értelmezését nyújtják.

2. A nyelvi jogok szükségesegek a nemzeti egység előmozdítása és a béke fenntartása érdekében

A kisebbségi nyelvek védelmére felhozott második érvrendszer a kisebbségi és többségi közösségek békés együttélésének a támogatásán alapul. Ennek a célnak az elérése érdekében az állam szavatolhat a kisebbségi-nyelvi közösségeknek bizonyos, a kisebbségek védelmét és erősítését szolgáló jogokat. Egyes államokban a nyelv fontos szerepet játszik a nemzetépítési folyamatban. Patten és Kymlicka megállapítja, hogy „egy sikeres nemzetépítési projekt hozzájárulhat annak biztosításához, hogy a nyelv többé nem az állampolgárok különálló és egymással szemben ellenséges érzületű csoportokra való szétválasztását szolgálja, hanem egy közös identitás egyik meghatározó kötelékévé váljon.”³⁹

37 Patten-Kymlicka: i. m. 35.

38 I. m. 36.

39 I. m. 39. Lásd még Tierney, Stephen: Reflections on the Evolution of Languages Rights. In Braën-Foucher-le Bouthillier: i. m. 6. Tierney szerint „az állam hivatalos

Ennek nevében egyes államok asszimilációs nyelvpolitikát vezettek be. A domináns nyelvet az állam nyelveként meghatározó asszimilációs nyelvpolitikákat az állam hatékony és eredményes működéséhez szükséges politikaként határozzák meg.⁴⁰ Ezek az államok úgy vélik, hogy a békét és stabilitást hosszabb távon jobban lehet erősíteni, ha a népközösségben fokozottabb egységességet (*commonality*) teremtenek.⁴¹

A nyelvi és kulturális asszimiláció ezen hagyományos fogalmaihoz képest jelentős elmozdulás volt tapasztalható. Mára már sok állam a nyelvi sokszínűséget a béke megőrzésének és a nemzeti egység megerősítésének a mechanizmusaként tartja számon. Nyilvánvalóvá vált, hogy a soknemzetiségű állam egyben tartásához elfogadásra és a különbözőség védelmére van szükség.⁴² A nyelvi homogenizáció politikái a nacionalista konfliktusokat táplálhatják. Egy közös államnyelv erőltetése mély ellenérzést válthat ki azzal, hogy megtagadja a kisebbségi-nyelvi közösségek tagjaitól a közintézményekhez való hozzáférést.⁴³

A tény, hogy a nyelvi követelések gyakran képezik részét a társadalmon belüli nemzeti kisebbségek követeléseinek, így például Kanadában is, nyilvánvalóvá teszi a tényt, hogy a nyelvi akkomodáció a nemzetépítés egy lényeges eleme. Patten és Kymlicka szerint ezekben a helyzetekben „a közös identitás megerősítésének a legjobb módja ... lehet olyan politikák elfogadása, amelyek elismerik és intézményesítik egy bizonyos mértékig a nemzeti és nyelvi különbségeket.”⁴⁴ Ez részben megmagyarázhatja azt is, hogy a nemzetközi emberi jogi okmányok miért foglalják magukba a nyelvi alapú egyenlő bánásmódra vonatkozó jogszabályokat.

nyelve egy lényeges (sok szempontból a leglényegesebb) funkcionális eszköz, amely lehetővé teszi egy működőképes kollektív államközösség fejlődését, amelyben az állampolgárok kommunikálni tudnak egymással”.

40 Patten és Kymlicka két érvt jegyeznek fel a közös államnyelv támogatását célzó politikákban. Először is „egy nemzetépítő politika, amely a kevésbé elterjedt nyelvet beszélőket a többségi nyelvi közösségbe próbálja integrálni, javíthatja a társadalmi mobilitást azzal, hogy új opciókat és lehetőségeket kínál fel a kisebbségi nyelvi közösségben felnőtt emberek számára”. Patten–Kymlicka i. m. 39. Másodsorban „a közös nyelvet a demokrácia lényeges elemének tartják”. Uo. 39.

41 I. m. 38.

42 Rubio-Marín: i. m. 53.

43 Patten–Kymlicka: i. m. 13.

44 Uo. 41.

3. A nyelvi jogok szükségesek a nyelvi sokféleség megőrzéséhez

A nyelvi sokféleség megőrzése a kisebbségi nyelvi jogok védelmére felhozott harmadik érvrendszer.⁴⁵ A biodiverzitást védelmező mozgalomból nyeri az erejét, gyakran hasonlítják is a biodiverzitáshoz. A kisebbségi nyelvek védelmének megalapozásakor nem hivatkoznak olyan gyakran a nyelvi és kulturális diverzitásra, mint az emberi jogokra vagy a nemzetépítésre; de ez az érv mindinkább „előtérbe kerül”.⁴⁶

A nyelvi és kulturális sokszínűség szétválaszthatatlanul összefonódnak, mivel a nyelv a kultúra alapja. A Kanadai Legfelsőbb Bíróság a *Reference re Manitoba Language Rights* című tanácsadó döntésében a következő fontos észrevételt fogalmazta meg: „A nyelvi jogok fontossága a nyelvnek az emberi létben, fejlődésben és méltóságban játszott alapvető szerepén alapul. A nyelvnek köszönhetően vagyunk képesek fogalmakat alkotni, strukturálni és elrendezni a minket körülvevő világot. A nyelv hidálja át az elszigeteltség és a közösség közötti szakadékot, és teszi lehetővé az emberek számára, hogy meghatározzák az egymással szembeni jogaikat és kötelességeiket, azaz, hogy társadalomban éljenek.”⁴⁷

A nyelvnek egy közösség kultúrája kifejeződéseként inherens értéke van. Réaume professzor így érvel: „Egy összetett emberi érték, mint amilyen a nyelvközösség létrehozása és fejlődése is, hatalmas alkotókészség eredménye. Mint ilyen, a tagjai számára valóságos értékkel bír. Mások nyelvének az értékét tagadni felér az illető közösség megsértésével. Azt jelenti, hogy kevésbé tiszteletreméltónak találjuk azt a kreatív létmódot, amelyet egy közösség kialakított magának, mint más létmódokat.”⁴⁸

Ebből az következik, hogy a kulturális sokszínűség megőrzése a nyelvi sokféleség megőrzését, támogatását és jobbitását feltételezi.

A nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzésének fontossága számos eszmecsere, szeminárium és konferencia témája volt, és számtalan tanulmány, konferenciaszöveg és nemzetközi instrumentum tárgyalja kimerítően, beleértve az *UNESCO Egyetemes nyilatkozata a kulturális sokszínűségről* elnevezésű dokumentumot.⁴⁹ A szerzők különböző érveket hoznak fel a nyelvi és

45 Uo. 42.; Bastarache: i. m.; Málksoo: i. m. 444.; Dunbar: i. m.

46 Dunbar: i. m. 76–77.

47 [1985] S.C.J. No. 36, [1985] 1 S.C.R. 721. 744 (S.C.C.).

48 Réaume, Denise: Beyond Personality: The Territorial and Personal Principles of Language Policy Reconsidered. In Patten–Kymlicka (eds): *Language Rights and Political Theory*. Id. kiad. 271, 290.

49 UN ESCOR, 31st Sess. (2001), online: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php@URL_ID-

kulturális sokszínűségnek az emberiség fejlődésében játszott alapvető fontossága alátámasztására.⁵⁰ Először is a nyelvi és kulturális sokszínűség elvesztésének, a biodiverzitás megszűnéséhez hasonlóan pusztító hatása lesz az emberi fajokra, mivel a sokszínűség önmagában értékes.⁵¹ Az emberi faj előrehaladását és fejlődését a tapasztalatok és perspektívák különbözősége táplálja. Másodsorban a nyelvi sokszínűség azért is fontos, mivel lényegében maguk a nyelvek értékesek. A nyelvek a kreativitás megnyilvánulásai, és az adott közösség történelmének és kultúrájának a letéteményesei.⁵² Harmadsorban a nyelvi sokszínűség megőrzése azért is fontos, mert a nyelv alapvető az egyén és közösség identitásában.⁵³ Ilyen értelemben a domináns nyelvet beszélők megélhetik az identitást és nyelvet, de a kisebbségi nyelvet beszélőknek is lehetővé kell ezt tenni.⁵⁴

Úgy tűnik, hogy a kisebbségi nyelvek védelme, mint a kulturális sokszínűség megőrzésének módja, egy bizonyos nyelvi közösség megmaradását (még inkább, mint biztonságát) célzó, szigorú védelmező rendszert követel meg. A „nyelvi megmaradás” és a „nyelvi biztonság” közötti megkülönböztetést Green fogalmazta meg nagy hatású, *Alapvetők-e a nyelvi jogok? (Are Language Rights Fundamental?)* című tanulmányában.⁵⁵ A különbség e két célkitűzés között az, hogy a nyelvi megmaradás egy adott nyelv és kultúra időben való megőrzésében érdekelt, míg a nyelvi biztonság egy adott nyelvnek inkább a

13031&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. Számos tanulmány és írás található az interneten a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzéséről, népszerűsítéséről és megerősítéséről: UNESCO http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=12899&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. Tudományos elemzését lásd: Marshall, David F. – Gonzalez, Roseann D.: Why We Should be Concerned About Language Rights: Language Rights as Human Rights from An Ecological Perspective. In Schneiderman, David (ed.): *Language and the State: The Law and Politics of Identity*. Yvon Blais, Cowansville, Qc. 1991, 289. Lásd még Dunbar: i. m.

50 Patten-Kymlicka: i. m. 44–46.; Dalby, Andrew: *Languages in Danger: How Language Loss Threatens our Future*. Picador, Basingstoke, 2001.

51 Patten-Kymlicka: i. m. 44. A sokszínűség értékes, mivel érdekesebbé és dinamikusabbá teszi a világot, aminek a maga során számtalan előnye van. Lásd általában Boran, Idil: Global Linguistic Diversity, Public Goods, and the Principle of Fairness. In Patten-Kymlicka (eds.): *Language Rights and Political Theory*. Id. kiad. 189.

52 Patten-Kymlicka: i. m. 45.

53 Patten és Kymlicka egy negyedik, a nemzetépítésre vonatkozó érvrendszert is bemutatnak, amelyet az előző részben tárgyaltunk.

54 Patten-Kymlicka: i. m. 46.

55 Green: i. m. Lásd még Réaume, Denise: The Constitutional Protection of Language: Survival or Security. In Schneiderman: i. m. 369.

jelenben, semmint a jövőben való használatának képességében.⁵⁶ Egy kisebbségi-nyelvi közösség megmaradásának a biztosításához szükséges számos eszköz jelentős terhet ró az államra. További, a nyelv túléléséhez szükséges feltételt, mint például a demográfia, az állam nem tud ellenőrzése alatt tartani.

A nyelvi és kulturális sokszínűség védelme mint a kisebbségi nyelvi jogokat alátámasztó érv mind népszerűbbé válik. Ez a globalizáció felgyorsulásának, valamint a nyelvi homogenitás kereskedelemben és kulturális fejlődésben megnyilvánuló tendenciájának is tulajdonítható, amely hozzájárul a kisebbségi nyelvek gyors eltűnéséhez. Ennek megfelelően mára számos nemzetközi instrumentum létezik, amelyek célja a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzése. Ezek közül a legjelentősebb az UNESCO *Egyetemes nyilatkozata a kulturális sokszínűségről*⁵⁷ és az UNESCO *Egyezménye a szellemi kulturális örökség védelméről*.⁵⁸ Emellett több uniós jogszabály van, amely a nyelvi és kulturális sokszínűséget támogatja.⁵⁹ Azonban még mindig „szembesülünk a melyik kultúrák és milyen mértékű sokszínűség nehéz kérdésével”.⁶⁰ Ez az érvelés csak a nyelvek egy korlátozott számára érvényes.

Összefoglalásképpen a kisebbségi nyelvi jogok megindoklására három elméleti érvrendszer vagy normatív keret fogalmazódott meg: nyelvi emberi jogok, nemzetépítés és a nyelvi és kulturális sokszínűség védelme. Mindezek azért fontosak, mivel alakítják a nyelvi kisebbségeknek megadott nyelvi jogok természetét és célját. Mielőtt ezeknek az elméleti kereteknek a kanadai kontextusban való alkalmazását vizsgálnám meg, a különböző államok által ezeknek a céloknak a megvalósítására használt mechanizmusokat tárgyalom.

III. Hogyan védelmezik az államok a kisebbségi nyelveket?

A különféle államok számos mechanizmust alkalmaznak a kisebbségi nyelvek védelmére és támogatására. Az eszközök kiválasztása az adott állam által követett elméleti megalapozástól függ. Az állam a kisebbségi-nyel-

56 Green: i. m. 639, 653, 658. Bizonyos értelemben a nyelvi biztonság szükséges egy nyelv túlélésének biztosításához, mivel a nyelvhasználati jog jelenbeni védelme kulcsfontosságú egy nyelv megmaradásának a biztosításához.

57 UNESCO, 31st Sess (2001), online: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php@URL_ID=13031&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

58 UNESCO, 32d Sess., online: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.

59 Dunbar: i. m. 77.

60 Uo. 79.

vi közösségeket alkotmányos, jogszabályi vagy politikai eszközökkel védelmezheti.⁶¹ Az állam jóváhagyhat jogokat negatív vagy pozitív módon meghatározó jogszabályokat. Az állam védelmet nyújthat egyénileg vagy a területiség alapján, vagy mindkét elv egyidejű érvényesítésével. Az állam bizonyos nyelveket hivatalosnak nyilváníthat. Ezeknek a kisebbségi-nyelvi közösségeknek a védelmére kidolgozott mechanizmusoknak egy rövid áttekintése következik, hogy majd ezeknek a mechanizmusoknak az alkalmazását vizsgáljuk meg a kanadai viszonyok közepette.⁶²

1. Alkotmányos jogok, jogszabályok, politikák

Az állam a nyelvhasználatot alkotmányos, jogszabályi vagy politikai eszközökkel szabályozza. Az alkotmány „egy kormányzati rendszer átfogó jogi keretét” biztosítja.⁶³ Az alkotmány szimbolikus jelentőségét az adja, hogy egy ország alapvető normáit állapítja meg. Az alkotmány jelentősége ugyanakkor alapvető, mivel a benne rögzített normák ellenőrző hatásúak, a demográfiában vagy a társadalomban bekövetkezett változásoktól függetlenül; széleskörű és céltudatos értelmezés tárgyát képezi;⁶⁴ ugyanakkor nehéz módosítani.⁶⁵ Az állam a nyelvhasználatot továbbá a jogszabályok és a végrehajtó politikák segítségével is szabályozhatja. Ezek a leggyakoribb mechanizmusok, amelyeket az államok a nyelvhasználat szabályozására használnak. A végrehajtó intézkedések sok mindent felölelhetnek, átfogó, célok és célkitűzéseket hangsúlyozó nyilatkozatoktól a szűkebb, a kisebbségi-nyelvi közösségekre kidolgozott, gyakran *ad hoc* akciótervekig.

2. Toleranciára és támogatásra irányuló nyelvi jogok

A nyelvi jogok védelmét célzó intézkedéseket meg lehet különböztetni aszerint, hogy inkább a toleranciát vagy a támogatást célozzák-e meg. Ezt a megkülönböztetést elsőként Kloss vezette be elsősorban azért, hogy meghatározza a bevándorló és nemzeti nyelvi csoportoknak járó jogosítványok

61 Az államok dönthetnek a nyelvi jogok nemzetközi szintű védelméről is. A jelen tanulmány a hazai mechanizmusokra összpontosít. A nemzetközi jogi eszközök elemzését lásd Dunbar: i. m. 65.

62 Ezeknek a mechanizmusoknak a részletesebb leírásához lásd Patten–Kymlicka: i. m.

63 *Reference re Secession of Quebec*, [1998] SCJ. No.61, [1998] 2 S.C.R. 217, at para. 32 (S.C.C.). Ami nem azt jelenti, hogy az alkotmány jelentené a maximumot.

64 *Edwards v. Canada (Attorney General)*, [1930] A.C. 114. at 136 (P.C.); *Blaikie v. Quebec (Attorney General)*, [1979] S.C.J. No. 85, [1979] 2 S.C.R. 1016, at 1029 (S.C.C) (kifejezetten a nyelvi jogok értelmezésére vonatkozóan).

65 Kanadára ez mindenképpen érvényes: Leckey, Robert – Braën, Andre: *Bilingualism and Legislation*. In Bastarache (ed.): *Language Rights in Canada*. Id. kiad. 49.

szintjét.⁶⁶ Ez a megkülönböztetés hasonló a negatív és pozitív jogok közötti különbségtevéshez. A toleranciát célzó jogok a negatív jogok egy formáját képezik, amelyek kimondják, hogy a kormánynak nincs joga beleszólni a nyelvhasználatba. Más szavakkal: az állam tolerálja az egyén nyelvválasztását. A fentiekben tárgyalt, egyenlő bánásmódhoz való jog egy toleranciára irányuló jog.

A támogatásra irányuló jogok kötelezik az államot, hogy lépjen fel egy bizonyos nyelvi kisebbség érdekében. Az egyén joga a bírósági tárgyalás nyelvének megválasztására egy támogatást célzó jog. A közpénzből finanszírozott, kisebbségi nyelven folyó oktatáshoz való jog szintén támogatásra irányuló jog. A támogatást középpontba helyező jogok megkövetelik az államtól, hogy lépéseket fogantosszon a kisebbségi-nyelvi közösség megmaradása, támogatása és fejlődése érdekében. Az állam ezt a kisebbségi nyelvnek a közintézményekbe való integrálásával teheti meg, ilyenek például a törvényhozó testületek és bíróságok.

MacMillan a támogatást célzó jogokat „gyenge” és „erős” kategóriákba osztotta.⁶⁷ A gyenge támogatási modell „olyan intézkedéseket jelent, amelyek egy nyelv használatának fenntarthatóságát és bizonyos fokig az ösztönözhetőségét hivatottak biztosítani.”⁶⁸ Az egyén azon joga, hogy a kormánnyal a maga által választott nyelven kommunikáljon, egy gyenge támogatási jog. Az erős támogatási jog „célja biztosítani, hogy az egyének a saját nyelvükön élhessék az életüket.”⁶⁹ Az, hogy az egyén a saját nyelven dolgozhasson, egy erős támogatási jog. MacMillan a Québecben érvényes *A francia nyelv chartáját* ilyen jogokat biztosító eszköznek tartja.⁷⁰

3. Az expresszív (nem instrumentális) nyelvi jogok védelme

Rubio-Marín a nyelvi jogok tolerancia és támogatás irányultságú megközelítéseit kritikával illette.⁷¹ Ehelyett egy háromosztatú, a nyelv kifejező értékére alapozó nyelvpolitikai tipológiát javasolt. Ez a tipológia azon az

66 Kloss, Heinz: Language Rights of Immigrant Groups. *The International Migration Review*, vol. 5, 1971/2, 250–268. Kloss irásának elemzését lásd MacMillan: i. m. 13.

67 MacMillan: i. m.

68 Uo.

69 Uo.

70 Uo. i. m., jöllehet *A francia nyelv chartája* (*Charter of the French language*, R.S.Q. c. C-11) csak a franciául való munkavégzéshez való jogot védelmezi, amely Québecben a többség nyelve, és korlátozza a más nyelveken való munkavégzés jogát.

71 Rubio-Marín: i. m. 55.

előfeltevésen alapul, hogy a nyelvi jogok kollektíven gyakorlandó kulturális védelmező gyakorlatok.

Rubio-Marín tipológiájában az első típus azokat a jogokat foglalja magában, amelyek értelmében az állam és intézményei a nyelvi kisebbségeket gyakorlati és szimbolikus módon akkomodálja.⁷² Számos mechanizmus létezik erre. A példák közé tartozhat valamely kisebbségi nyelv „hivatalossá” nyilvánítása vagy a közintézményekkel a kisebbség nyelvén való kapcsolattartás jogának megalapozása. A Rubio-Marín által felállított második típus az önrendelkezés hatalmával ruházza fel a nyelvi kisebbséget, hogy a kisebbség tagjait tegye képessé a saját nyelvi környezetük védelmezésére.⁷³ Ezek a jogok lehetővé teszik a nyelvi kisebbségek számára a bevándorlás befolyásolását a nyelvi kisebbség védelme érdekében. Rubio-Marín harmadik típusa olyan nyelvi jogokat ölel fel, amelyek lehetővé teszik a nyelvi kisebbség számára az önvédelmet az asszimiláció nyomásával szemben.⁷⁴ Az egyik példa erre a kisebbségi nyelvnek a médiában való használatát célzó közfinanszírozás.

4. Egyéni versus kollektív jogok

A kisebbségi nyelvi jogokat az alapján is el lehet különíteni, hogy azokat egyénileg vagy kollektíven gyakorolják-e.⁷⁵ A kisebbségi nyelvi jogok kollektív védelme a nyelvhasználat, mint közösségi tevékenység természetén és a kultúrával való összekapcsolódásán alapul. A nyelvközösség fenntartásához nem elégségesek az egyéni jogok. Réaume professzor ezt így magyarázza: „Az értékteremtés valamely nyelv másokkal közösen való megalkotásában és fenntartásában való részvételben és ezen részvétel által, valamint az alkotásra használt kulturális formákban valósul meg. Ennek a nagyléptékű vállalkozásnak központi helyet kell elfoglalnia az elemzésben. A nyelv azáltal őrződik meg, hogy a részvétel megszámlálhatatlan egyéni aktusai felhalmozódnak, és az egyéni életek során össze is kapcsolódnak. Mindegyik egyéni tolerálása viszonylag egyszerű, de nem elég. Egy közösség, mint egész életének és akár felvirágzásának a feltételeit megteremteni, már egy teljesen más projektet jelent.”⁷⁶

72 Uo. 58.

73 Uo. 59.

74 Uo. 59.

75 Lásd Magnet, Joseph Eliot - Power, Mark C.: Institutional Reform: Maintenance Claims and Equality for Canada's Official-Language Minorities. *Supreme Court Law Review*, vol. 39, 2008/2.

76 Réaume, Denise: Language Rights: Constitutional Misfits or Real Rights. In Andre? Braen, Pierre Braën-Foucher-le Bouthillier: i. m. 201-216; 215.

Patten és Kymlicka három tényezőt sorol fel, amelyek megkülönböztetik az egyéni és a kollektív jogokat.⁷⁷ Először is az egyéni jogokkal minden egyén rendelkezik, függetlenül attól, hogy melyik nyelvi csoporthoz tartozik, míg a kollektív jogok egy meghatározott csoporthoz való tartozást feltételeznek. Másodsorban az egyéni jogokkal szemben a kollektív jogok köthetők olyan feltételek teljesítéséhez, mint például az elégséges igény vagy a jogot szavatoló létszám. Harmadsorban a jog illetékese lehet egy egyén vagy egy közösség, de a kollektív jogokat, mint például valamely iskola igazgatását, csak egy közösség gyakorolhatja.

5. Egy kisebbségi nyelv hivatalossá nyilvánítása

Valamely kisebbségi nyelv hivatalossá nyilvánítása szimbolikus elismerést és alapvető jogokat biztosít az adott nyelvi kisebbség számára. Fontos szempont, hogy egy hivatalos nyelvi modell olyan lényegi jogokkal ruházza fel a nyelvi kisebbséget, amelyeket a kisebbség az állammal szemben érvényesíthet.

A kisebbségi-nyelvi közösség állami elismerése a nyelvi kisebbség ösztársadalmon belüli fontos megerősítését jelenti. Ez a megerősítés messze ható jogi következményekkel járhat, mivel ezen modellek némelyike a hivatalos nyelvek közötti egyenlőség valamilyen formáját állapítja meg.

6. Területiségre *versus* egyénre alapozó modell⁷⁸

A területiségen alapuló modellben nyelvi jogokra az állam meghatározott területén belül élő egyének és közösségek jogosultak. Ezek a területeken kívül a jogok nem gyakorolhatók. A területi modell gyakran fellelhető a föderális államokban, Belgiumban és Svájcban például különböző nyelvi régiók léteznek. Ezzel szemben az egyént alapul vevő modell az államon belüli tartózkodás helyétől függetlenül ruház fel nyelvi jogokkal egyéneket és közösségeket.

77 Patten-Kymlicka: i. m. 30-31. A kisebbségi nyelvi jogok, mint egyéni jogok és mint kollektív jogok közötti különbségtevés számos kérdést vet fel, mint például az egyéni és kollektív jogok közötti ellentét kérdését, amelyet a jelen tanulmány nem tárgyal.

78 Ennek a különbségtevésnek a leírását és kritikáját lásd Réaume: *Beyond Personality...* Id. kiad. 271.

IV. A nyelvi kisebbségek védelme Kanadában

A kisebbségi-nyelvi közösségek védelme Kanadában pontosan meghatározott célkitűzések elérését szolgáló, különböző védelmező intézkedések mozaikja. Ez a rész a Kanadában élő, hivatalos nyelvet beszélő kisebbségi közösségek védelmét vizsgálja, és áttekinti a nyelvi jogokat védelmező kanadai föderális mechanizmusokat és az azokat megalapozó elméleteket. Az áttekintés egyben azt is példázza, hogy Kanadában a nyelvi jogoknak nem csak egyetlen elmélete érvényesül.

A konföderáció megalakulása óta a kisebbségi-nyelvi közösségek védelmét megalapozó elmélet sokat fejlődött. Ezzel együtt fejlődtek az állam által ezen kisebbségek védelmére alkalmazott mechanizmusok is. Míg Kanada nyelvpolitikájának az eredeti célja a nemzetépítés volt, az elméleti megalapozások mára magukban foglalják a nyelvi emberi jogok védelmét és a nyelvi sokszínűség megőrzését is.

1. Angol és francia anyanyelvű közösségek

Kanada nyelvpolitikájának középpontjában a francia és angol anyanyelvű közösségek állnak. Ennek két fő oka van: a konföderáció korában a kanadai állam megalapításához mindkét nyelv és kultúra állami elismerésére szükség volt, továbbá Kanada két legnagyobb nyelvi közössége ezt a két nyelvet beszéli.⁷⁹

A konföderáció megalakulása óta a szövetségi kormány a kisebbségi nyelvi jogokat különböző érvekkel igazolta, és eltérő mechanizmusokat alkalmazott az angol és francia anyanyelvű közösségek védelmére. Mindhárom elméleti érvrendszer aspektusai könnyen fellelhetők Kanada angol és francia anyanyelvű kisebbségekkel kapcsolatos nyelvpolitikájában. A nyelvi emberi jogokra való áttérést jól példázza a nyelv alapvető szerepének az elismerése. Ez jól látható abban is, hogy Kanada aláírója különböző, nyelvi jogokat védelmező emberi jogi instrumentumoknak is. A jogtudományban szintén észlelhető az elmozdulás a nyelvi biztonság biztosításától a hivatalos kisebbségi nyelvet beszélő közösségek megmaradása felé.

Kanada védelmi modelljében a legjelentősebb változást az alkotmányos jogok gyenge, támogatásra összpontosító modelljéről való áttérés jelenti az

⁷⁹ *Mother Tongue, 2001 Counts for Both Sexes, for Canada, Provinces and Territories*, online: Statistics Canada, <http://www12.statcan.ca/english/census01/products/highlight/LanguageComposition/Page.cfm?Lang=E&Geo=PR&View=la&Table=la&StartRec=1&Sort=2&B1=Counts&B2=Both>. Lásd még Réaume: *Language Rights...* Id. kiad. 216.

alkotmányos jogok chartában rögzített, szigorúbb, támogatásra orientált modelljére. A jelenlegi modell az instrumentális és nem instrumentális nyelvi jogok keveréke. Egyes jogok a területiségen, mások az egyénen alapulnak. Egyes jogok egyéni védelmet nyújtanak, míg másokra kollektív módon lehet igényt tartani.

A francia és angol anyanyelvű közösségek alkotmányos védelmét jogi mechanizmusok, valamint szilárd nyelvpolitikák egészítik ki. Jóllehet ez a fejlődés általában a hivatalosan elismert nyelvi közösségeknek nyújtott előnyöket, a jelenlegi rendszernek nem sikerül elérnie a kitűzött célkitűzéseket.

(a) *A konföderáció: Kanada két nyelven alapszik*

Kanada kétnyelvűség politikája a nemzetépítésben gyökerezik. Kanada kétnyelvű jellegét a konföderáció létrehozásakor, az *1867-es törvény az alkotmányról (Constitution Act)* dokumentumban ismerték el.⁸⁰ E a törvényt megelőzően az asszimiláció politikáját támogatták. Lord Durham azt állította, hogy a nemzet egyesítése és építése érdekében szükség van a nyelvi homogenitásra; 1840-ben bevezettek egy alkotmányrendeletet ennek elérése céljából.⁸¹ Az asszimiláció hivatalos politikája hamarosan a francia és angol anyanyelvű kisebbségi közösségek elismeréséhez és védelméhez vezetett. Ezt alkotmányos formában a konföderáció idején vezették be. A folyamat a jogalkotás és közigazgatás terén az 1970-es években felfokozódott, és 1982-ben részben alkotmányossá vált. Mindez a politikai stabilitást és a kanadai állam egységének megőrzését szolgálta.⁸²

A konföderáció idején a szövetségi kormány elfogadta a nyelvi jogok egy gyenge, támogatásra irányuló modelljét. A nyelvet három módon védelmezték. Először is az alkotmány explicit módon kinyilvánította az angol és francia nyelv használatára vonatkozó jogokat, főként a szövetségi és québeci törvényhozásban és bíróságokon. Az *1867-es törvény az alkotmányról* 133. cikke⁸³ kimondja az angol és a francia nyelv használatát a parlamenti jegy-

80 (U.K.), 30 & 31 Vict., c. 3, reprinted in R.S.C. 1985, App. II, No. 5.

81 *Union Act, 1840* (U.K.), 3 & 4 Vict., c. 35, art. XLI. Lásd Cook, Ramsay: Language Policy and the Glossophagic State. In Schneiderman (ed.): i. m. 74–75. A jelentés újból megerősítette az asszimiláció politikáját, hogy békét teremtsen „egyetlen állam kebelében háborúskodó két nemzet” között. Figyelemre méltó, hogy ez nem volt az egyetlen, konföderációt megelőző struktúra. Más struktúrák is voltak, amelyek nem mindegyike támogatta az egyetlen nyelv dominanciáját. Mindennek a részletesebb áttekintését lásd Rémillard, Gil : *Le fédéralisme canadien: éléments constitutionnels de formation et d'évolution*. Quebec-Amerique, Montreal, 1980. A kétnyelvűség és a jogalkotás rövid áttekintéséhez lásd Leckey-Braën: i. m. 43–46.

82 Általánosságban lásd Behiels: *Canada's Francophone Minority Communities*. Id. kiad.

83 (U.K.), 30 & 31 Vict., c. 3, reprinted in R.S.C. 1985, App. II, No. 5.

zökönnyekben, naplókban és vitákban és a québeci törvényhozásban. Másodsorban, az *1867-es törvény az alkotmányról* 93., vallásra és oktatásra vonatkozó cikkét a kisebbségi nyelvek bizonyos szintű védelmére szánták. Ez nem működött a tervek szerint.⁸⁴ Harmadsorban, az alkotmány létrehozott egy államszövetséget, amely nagyobb fokú autonómiát tett lehetővé a Québecben élő francia ajkú kisebbségnek. Ezt Kanada Legfelsőbb Bírósága így fejtette ki a *Reference re Secession of Quebec* című tanácsadó döntésében: „A konföderációkor elfogadott szövetségi struktúra lehetővé tette a francia ajkú kanadaiak számára, hogy számbeli többségbe kerüljenek Québec tartományban, és az *1867-es törvény az alkotmányról* értelmében kinyilvánított tartományi jogköreik lehetővé tegyék nyelvük és kultúrájuk támogatását.”⁸⁵

Az *1867-es törvény az alkotmányról* dokumentumban⁸⁶ megalapozott jogokat a Legfelsőbb Bíróság „kezdetlegesként” írta le.⁸⁷ A konföderációt követően aligha jelentették a Québecen kívül élő francia ajkú kisebbségi közösségek védelmét; a kisebbségi-nyelvi közösségeket pedig ezek a jogok biztosan nem védelmezték, támogatták vagy erősítették. A védelem hiányát kirívóbbá tette a tény, hogy a tartományoknak szabadságukban állt olyan nyelvpolitikát alkalmazni, amelyet akartak.⁸⁸ Ez a tény, amelyet további tényezők tovább súlyosbítottak, számos tartományi konfliktust táplált Kana-

84 Hogg, Peter W.: *Constitutional Law in Canada*. Looseleaf. Thomson Canada, Scarborough, 1997, para 53.8. Hogg értelmezésében: „a 93. cikk megtiltja a tartományi törvényhozó testületeknek, hogy hátrányosan befolyásolják a felekezeti iskolák bármely jogát vagy előjogát, amelyre az egyének bármely osztálya a törvény értelmében jogosult valamely egyesült tartományban”. Következésképpen, ha valamely oktatási nyelv a felekezeti iskolák joga vagy előjoga volt valamely tartományban a konföderáció (vagy csatlakozás) idején, akkor a tartománynak már nem fog jogában állni kényszeríteni a felekezeti iskolákat egy más nyelven való oktatásra.

Ugyanakkor a Titkos Tanács Törvényszéki Bizottsága az *Ottawa Separate School Trustees v. Mackell*, [1917] A.C. 62, at 69 (J.C.P.C.) döntésében azt a következtetést vonta le, hogy a 93. cikk csak a „vallásos meggyőződés, és nem a faj vagy nyelv alapján meghatározott személyek osztályát” védelmezi. Ennek komoly hatása volt a kisebbségi nyelven történő oktatásra: Magnet: *Official Languages of Canada*. Id. kiad.; Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 205.; Power, Mark C.: *Language Rights and Education*. In Bastarache (ed.): *Language Rights in Canada*. Id. kiad. 377.

85 [1998] S.C.J. No. 61, [1998] 2 S.C.R. 217, at para. 59 (S.C.C.)

86 (U.K.), 30 & 31 Vict., c. 3, reprinted in R.S.C. 1985, App. II, No. 5.

87 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 S.C.R. 201, at para. 4 (S.C.C.).

88 Manitoba, Québec, az Északnyugati területek, Saskatchewan és Alberta kivételével.

da nyelvi közösségei között.⁸⁹ Nem meglepő módon Kanada számos tartományában a francia ajkú kisebbségi közösségek továbbra sem ismerték el a konföderációt.⁹⁰

(b) *A francia anyanyelvű kisebbségi közösségek megújítása*

Québec konföderációban elfoglalt helyének az újraértékelése, amit csendes forradalomként tartanak számon, nemzeti válságot és Kanada kisebbségi nyelvpolitikájának felülvizsgálatát váltotta ki.⁹¹ Válaszképpen Kanada létrehozta a Kétnyelvűségi és Kettős Kultúra Bizottságot (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism), amelynek a megbízatása a következő volt: „A kétnyelvűség és kettős kultúra Kanadában fennálló jelenlegi állapotának kivizsgálása és a vizsgálat jelentésbe foglalása, javaslatok megfogalmazása arra vonatkozóan, hogy milyen lépéseket kell tenni a Kanadai Konföderáció fejlesztésére a két alapító nemzet egyenértékű partnerként való részvételével, tekintetbe véve a többi etnikai csoport hozzájárulását Kanada kulturális gazdagságához, valamint ennek a hozzájárulásnak a megóvása érdekében hozandó intézkedéseket.”⁹²

A bizottság ülésein folytak a kanadai történelem leginkább részletekbe menő vitái a nyelvi közösségekről és nyelvi viszonyokról. A bizottság rámutatott a francia anyanyelvű kisebbségi közösségek körében észlelhető válságra.⁹³ Számos messze ható javaslatot fogalmazott meg.⁹⁴ A bizottság egyik javaslata az volt, hogy az angol és a francia nyelveket nyilvánítsák Kanada két hivatalos nyelvéné. Ez a javaslat vezetett végül a *Törvény a hivatalos nyelvekről* elfogadásához.⁹⁵

A *Törvény a hivatalos nyelvekről*⁹⁶ volt az első jogszabály, amely a francia és angol nyelvet Kanada hivatalos nyelvéné nyilvánította. A hivatalos

89 Magnet professzor szerint a tartományi nyelvi konfliktusokat a kanadai konföderáció öt strukturális dimenziója alapozza meg: Magnet: *Official Languages of Canada*. Id. kiad.; Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 146ff.

90 Magnet: *Official Languages of Canada*. Id. kiad.; Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 145.

91 Ennek a megújulásnak az elemzését lásd Behiels: *Canada's Francophone Minority Communities*. Id. kiad. 3ff.

92 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism* (Ottawa: Information Canada. 1971), xxi.

93 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism* (Ottawa: Information Canada. 1971), 24, 69.

94 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism* (Ottawa: Information Canada. 1971), 147–49.

95 R.S.C. 1970, c. O-2.

96 R.S.C. 1970, c. O-2.

nyelv státus nemcsak a francia nyelv szimbolikus státusát erősítette meg, hanem emellett lényeges védelmet szavatolt a kisebbségben élő, francia ajkú kisebbségek számára. A törvény szövetségi szinten, a törvényhozás gépezetén keresztül, valamint a Hivatalos Nyelvek Biztosa funkció létrehozásával intézményesítette a kétnyelvűséget. Magnet professzor a francia és angol nyelvű közösségek közötti konfliktus intézményes kezelését a következőképpen írta le: „A hivatalos nyelvek politikája olyan intézményes gépezetet hoz létre, amely a túlfűtött nyelvi problémákat ellenőrizhető procedúrák keretei közé tereli. A gépezet a nyelvi konfliktust intézményes keretbe tereli, amelyben a konfliktust bürokratikus és jogi kiigazítások révén enyhíteni, mérsékelni és ellenőrizni lehet. Az intézményes gépezet azt feltételezi, hogy a nyelvhasználattal kapcsolatos problémákat sikeresen meg lehet oldani, de legalább határok közé lehet szorítani, és meg akarja akadályozni, hogy a nyelvi konfliktus elterjedjen, és veszélybe sodorja a nyelvi közösségek közötti baráti egyetértést.”⁹⁷

Mindemellett hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a *Törvény a hivatalos nyelvekről*⁹⁸ valódi hatása meglehetősen kis mértékű, és a francia és angol nyelv hivatalos nyelvvé nyilvánítása kevés védelmet biztosít. A törvény a nyelvi biztonság egy minimális szintjét biztosította egyes jól meghatározott kisebbségi nyelvi csoportok számára. Következésképpen: éles kritikát kapott az 1977-ben íródott, *Lord Durham örökösei (Lés héritiers de Lord Durham)* című jelentésben, amely „azoknak a múltbeli és jelenlegi szövetségi és tartományi kormányzati politikáknak és programoknak az elítélő vádirata, amelyek ezeknek a közösségeknek a gyors ütemű asszimilációjához igazodnak.”⁹⁹

A törvény két hiányossága különösen jelentős. Először is: az eredeti *Törvény a hivatalos nyelvekről*¹⁰⁰ egy területi modellen alapult, amennyiben a szövetségi kormány szolgáltatásait mindkét hivatalos nyelven az Ottawa-Gatineau fővárosi régióban és egyes kijelölt kétnyelvű körzetekben lehetett igénybe venni.¹⁰¹ Az ezeken a területeken kívül eső kisebbségi nyelvi közösségek csekély támogatásban vagy elismerésben részesültek. Réaume értelmezésében, „miközben elmondható, hogy létezik a nyelvhasználatnak egy-

97 Magnet: *Official Languages of Canada*. Id. kiad. 73.

98 R.S.C. 1970, c. O-2.

99 Behiels: *Canada's Francophone Minority Communities*. Id. kiad. 29.

100 R.S.C. 1970, c. O-2.

101 Goreham, Richard: *The Principles of Individual Choice and Territoriality in the Implementation of Language Rights: A Report Submitted to the Commission of Official Languages*. Canada, March, 1994.

fajta földrajzi koncentrációja, egy adott nyelv beszélői gyakran nem szerveződnek jól meghatározott csoportokba”.¹⁰² Másodsorban: a törvény, mint szövetségi jogi eszköz, Kanada akkori nyelvpolitikájának egy alapvető hiányosságát tükrözte: a francia anyanyelvű kisebbségek tartományi elismerésének vagy védelmének a feltűnő hiányát. Egy kisebbségi nyelvpolitika sikeres érvényesítéséhez a tartományok támogatása kulcsfontosságú, mivel sok, a kisebbségi nyelvhasználatra kiható területen van törvénykezési hatalmuk.¹⁰³

Ebben az időszakban Québec kialakította a saját nyelvvédelmi keretét, amely az 1977-ben érvénybe lépett *A francia nyelv chartájában* teljesedett ki.¹⁰⁴ A charta a francia nyelv elsőbbségét mondta ki. Noha úgy tűnt, hogy Kanada nyelvpolitikája elmozdult a területelvűségtől a személyelvűség felé, a Québecben jogerőre emelt nyelvhasználati rendelkezések határozottan a nyelvvédelem területi modelljét állították fel, amely ma a személyelvűséggel vetekszik.

(c) *A charta: jelentős fordulat a kisebbségi-nyelvi jogok védelmében*

Kanadában a vízvázalstót a francia és angol kisebbségi-nyelvi közösségek számára a chartában rögzített nyelvi jogok érvénybe léptetése képezte.¹⁰⁵ A charta 16-tól 23-ig terjedő cikkei explicit módon kinyilvánítják Kanada angol és francia anyanyelvű állampolgárai nyelvi jogait.¹⁰⁶ Ezek a rendelkezések elmozdulást tükröznek a kanadai hivatalos kisebbségi-nyelvi közösségek védelmének mind a megalapozásában, mind a mechanizmusában. Jóllehet a nyelvi jogok nemzetépítő elmélete továbbra is befolyásolja Kanada nyelvpolitikáját, a Kanadában érvényes nyelvi jogok a nyelvi emberi jogok elméletén és a nyelvi sokféleség megőrzésén is alapulnak egyben. Az alapvető nyelvi jogok megszilárdítása és a hivatalos nyelvek egyenlő státusának a szavatolása elmozdulást jelent a jogszabálytól az alkotmányos,

102 Réaume: Language Rights... Id. kiad. 204.

103 *Jones v. New Brunswick (Attorney General)*, [1974] S.C.J. No 91, [1975] 2 S.C.R. 182 (S.C.C.). Ez a joghatósági kérdés azonban meglehetősen összetett. A lehetséges joghatósági kérdések elemzéséhez, főként az *Alapvető jogok és szabadságok kanadai chartája* 16. cikke fényében (id. kiad.) lásd Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 163–65. Lásd még P. W. Hogg: i. m. 53.2.

104 S.Q. 1977, c. 5.

105 Bastarache: Introduction. Id. kiad. 23. A nyelvi jogoknak az *Alapvető jogok és szabadságok kanadai chartájában* (id. kiad.) történő belefoglalását röviden áttekinti Bastarache bírós. is.

106 Amint a továbbiakban bemutatom, az *Alapvető jogok és szabadságok kanadai chartája* (id. kiad.) a nem francia és angol anyanyelvű, valamint az őslakos közösségek nyelvi jogait is tárgyalja.

az egyénitől a kollektív és a gyenge támogató jogoktól az erős támogató jogok felé.

A nyelvi jogok alkotmányba foglalása megerősítette a kisebbségi nyelvek védelmét a jogalkotás szeszélyei ellen. Ennek a kivételes fontosságát tükrözi az is, hogy a „*notwithstanding clause*” szabály („függetlenül” cikkely) értelmében a nyelvi jogok immunisak a hatálytalanítással szemben.¹⁰⁷ Fontos továbbá, hogy az alkotmányos rendelkezések a bíróságok tág és célzatos értelmezéseinek tárgyát képezik. Az utóbbi években Kanada Legfelsőbb Bírósága vezető szerepet játszott a kanadai nyelvi jogok elméletének a kidolgozásában és fejlesztésében.¹⁰⁸

A charta 16–23. cikke egyben a személyi modell iránti szövetségi elköteleződést is elmélyítette, amely az *1867-es törvény az alkotmányról* dokumentummal kezdődött.¹⁰⁹ A személyi modell még szövetségi szinten sem teljes. Szövetségi szinten két fő területen lelhetők fel a területi modell maradványai: a kormányzati szolgáltatások és a kisebbségi-nyelvi oktatási jogok terén. Mindkét jog érvényesíthetőségéhez egy számbeli küszöb eléréséhez van szükség.¹¹⁰ A területi modell azért is maradt fenn, mivel ezek a rendel-

107 *Alapvető jogok és szabadságok kanadai chartája* (id. kiad.) 33. cikke.

108 A bíróság három esetben a nyelvi jogok egy szűk megközelítését alkalmazta: *MacDonald v. Montreal (City)*, [1986] S.C.J. No. 28. [1986] 1 S.C.R. 460 (S.C.C.); *Société des Acadiens du Nouveau-Brunswick Inc. v. Assn. of Parents for Fairness in Education, Grand Falls District 50 Branch*, [1986] S.C.J. No. 26. [1986] 1 S.C.R. 549 (S.C.C.); *Bilodeau v. Manitoba (Attorney General)*. [1986] S.C.J. No. 27, [1986] 1 S.C.R. 449 (S.C.C.). A megközelítés hangsúlyos megváltozása észlelhető a *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25, [1999] 1 S.C.R. 768 (S.C.C.) pertől kezdődően. A bíróságoknak a nyelvi jogok fejlődésében játszott szerepét elismerte a parlament, amely anyagi támogatást biztosított az 1970-ben indult Court Challenges programon keresztül. A program célja az volt, hogy „segítse a kisebbségben élő, hivatalos nyelvet beszélő közösségeket abban, hogy jogi lépéseket tegyenek a nyelvi jogaik tisztázására és érvényesítésére”. Hudon, Marie-Ève –Menard, Marion: *The Role of the Courts in the Recognition of Language Rights*. Library of Parliament, February 14, 2006, PRB 05-57E, online: Library of Parliament <http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/prb0557-e.htm>.

109 (U.K.), 30 & 31 Vict., c. 3, reprinted in R.S.C. 1985, App. II. No. 5. A személyi modell irányában való elmozdulás folytatódott a Büntető Törvénykönyv 53. cikkével. (*Criminal Code*. R.S.C. 1985, c. C-46.)

110 Arra a jogra vonatkozóan, hogy Kanada parlamentje vagy kormányzata valamely intézményének bármely központi hatósága angol vagy francia nyelven hozzáférhető szolgáltatásokat nyújtson, a „számvetve igény” követelményét vezették be (20. cikk). Hasonlóképpen, a 23. cikk szerint a kisebbségi nyelven való oktatáshoz való jogok csak „a megfelelő létszámú lakosság” esetében voltak alkalmazhatók.

kezések nem szabályozzák kimerítően a nyelvi jogokat Kanadában. Kanada szövetségi rendszeréből adódóan a tartományok szintén szabályozzák a nyelvhasználatot. Csak egyetlen tartomány, New Brunswick hivatalosan kétnyelvű. Így tehát a területi elv a különböző tartományokban érvényesülő eltérő megközelítések miatt maradt fenn.¹¹¹

A charta mind az egyéni, mind a kollektív nyelvi jogokat védi. Az egyének által gyakorolható jog, hogy bíróságon angolul és franciául is lehet kommunikálni, az egyik példa az egyéni jogok nyújtotta védelemre. A kisebbségi nyelven történő oktatással kapcsolatos jogok egyszerre egyéni és kollektív jogok. Ezek olyan egyénekre vonatkoznak, akik egy bizonyos csoport tagjai, ugyanakkor irányítói és ellenőrzői jogkörrel ruházzák fel a kisebbségi-nyelvi közösségeket.¹¹²

A charta a támogatásra irányuló jogokon keresztül szigorú, lényegi védelmet nyújt a kisebbségi-nyelvi közösségeknek. Jó példa erre a kisebbségi nyelven történő oktatáshoz való jog, amely kötelezi az államot kisebbségi nyelvű oktatási rendszerek kialakítására.¹¹³

A charta ugyanakkor a 16. cikkben kimondja a hivatalos nyelvek egyenlőségét is. Ennek az elvnek a kidolgozása a joggyakorlatra vár.¹¹⁴ A *Beaulac* bírósági döntésben J. Bastarache azt állítja, hogy a 16. cikk 3. bekezdése formalizálja a hivatalos nyelvek elsőbbségének elvét, amelyre a Büntetőjogi Törvénykönyv 530. cikke¹¹⁵ az egyik példa. Az elsőbbség elve azonban „nem uralja a 16. cikket, amely formálisan is elismeri Kanada két hivatalos

111 Lásd például a Québecben bevezetett *A francia nyelv chartáját* (*Charter of the French language*, S.Q. 1977, c. 5. Section 59 of the *Constitution Act, 1982*, being Schedule B to the *Canada Act 1982* (U.K.), 1982), amelynek a 11. klauzulája kimondja, hogy az *Alapvető jogok és szabadságok chartája* (id. kiad.) 23. cikke 1. bekezdése a. pontja, amely a kisebbségi nyelvű oktatási jogokról rendelkezik, nem érvényes Québecben. Következésképpen az 59. cikk a 23. cikk 1. bekezdése b. pontjában és a 23. cikk 2. bekezdésében meghatározott csoportokra korlátozza Québecben a jogosultak körét.

112 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2003] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 SCR 201, at para. 23 (S.C.C.); *Mahe v. Alberta*, [1990] S.C.J. No. 19, [1990] 1 S.C.R. 342, at 369, 372-73 (S.C.C.); *Reference re Public Schools Act (Man.)*, s. 79(3), (4) and (7), [1993] S.C.J. No. 26. [1993] 1 S.C.R. 839, at 854 (S.C.C.). Az irányításra és ellenőrzésre való jog vizsgálatát lásd Power: i. m. 411–17.

113 *Az Alapvető jogok és szabadságok chartája* (id. kiad.) 23. cikke.

114 *Société des Acadiens du Nouveau-Brunswick Inc. v. Assn. of Parents for Fairness in Education, Grand Falls District 50 Branch*, [1986] S.C.J. No. 26, [1986] 1 S.C.R. 549, at 618-19 (S.C.C.) (Wilson J. in dissent); *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25. [1999] 1 S.C.R. 768 (S.C.C.). Lásd még *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505. (Ont. C.A.).

115 R.S.C. 1985, c. C-46.

nyelve közötti egyenlőséget”.¹¹⁶ A *Lalonde* perben hozott döntésében a Felsőbíróság azt a következtetést vontta le, hogy a 16. cikk 3. bekezdésének a célja megővni a peres ügyeket a diszkriminatív megközelítésektől, az nem tekinthető egy jogokat megadó rendelkezésnek.¹¹⁷ Miként Grégoire Webber megjegyzi, a 16. cikk jelentős potenciált jelent a nyelvi jogok befolyásolására Kanadában.¹¹⁸

(d) *A hivatalos nyelvekre vonatkozó jogok elméleti keretének a fejlődése*

A charta nyelvhasználati rendelkezéseinek a joggyakorlat során történő értelmezésekor feltárul a charta elméleti megalapozása is. Kanada Legfelsőbb Bírósága kimutatta, hogy melyek a legfőbb megalapozó érvek, mint például a kisebbségi közösségeket a múltban ért sérelem jóvátétele,¹¹⁹ valamint a kisebbségi-nyelvi közösségek kulturális vitalitásának a védelmezése és támogatása.¹²⁰ A nyelvi jogok elméletében ezek drámai újítások.

A nyelv és kultúra védelmezése a modern bíróságok és egyes közigazgatási szervek, elsősorban a Hivatalos Nyelvek Biztosa figyelmének középpontjába került. Ez a célkitűzés a kanadai nyelvi jogok egy második alátámasztására vet fényt, ez a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzése. A bíróság explicit módon elismerte, hogy „a nyelvi jogokat nem lehet a nyelvvel asszociált kultúráért való aggodástól leválasztani”.¹²¹ A nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzése érdekében a bíróság hangsúlyozta a kisebbségi, hivatalos nyelvet beszélő közösségek *fennmaradásának* a szükségességét.

116 *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25. [1999] 1 S.C.R. 768, at para. 22 (S.C.C.)

117 *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505, at paras. 92-93, 95 (Ont. C.A.).

118 Lásd Webber, Grégoire Charles N.: The Promise of Canada's Official Languages Declaration. *Supreme Court Law Review*, vol. 39, 2008/2. Lásd még Magnet: *Official Languages of Canada*. Id. kiad.; Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 165-66.

119 *Doucet-Boudreau v. Nova Scotia (Minister of Education)*, [2003] S.C.J. No. 63, 2003 SCC 62, [2003] 3 S.C.R. 3, at para. 27 (S.C.C.).

120 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 S.C.R. 201, at paras. 3-7 (S.C.C.). Ezek a célkitűzések fellelhetők még: *Törvény a hivatalos nyelvekről / Official languages Act*, R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.); *Lavigne v. Canada (Office of the Commissioner of Official Languages)*, [2002] S.C.J. No. 55, 2002 SCC 53, [2002] 2 S.C.R. 201, at para. 22 (S.C.C.).

121 *Arsenault-Cameron v. Prince Edward Island*, [2000] S.C.J. No. 1, 2000 SCC 1, [2000] 1 S.C.R. 3, at para. 26 (S.C.C.). Lásd még *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 S.C.R. 201, at para. 7 (S.C.C.); *Lavigne v. Canada (Office of the Commissioner of Official Languages)*, [2002] S.C.J. No. 55, 2002 SCC 53, [2002] 2 SCR. 201, at paras. 22, 63 (S.C.C.).

A bíróság elköteleződése a nyelvi megmaradás mindent átfogó célja iránt kitűnik a *Beaulac* perben megfogalmazott állásfoglalásból, amely a nyelvi jogok megfelelő értelmezésének a nagy hatású esete. J. Bastarache szerint ugyanis „A nyelvi jogokat minden esetben célzottan kell értelmezni, oly módon, hogy az összhangban legyen a kanadai hivatalos nyelvi közösségek megmaradásával és fejlődésével; lásd a *Reference re Public Schools Act (Man.)* fentebb idézett tanácsadó döntés 850. oldalát. Amennyiben a *Société des Acadiens du Nouveau-Brunswick* döntés 579–80. oldala a nyelvi jogok leszűkített értelmezése mellett érvel, ez elutasítandó. A félelem, hogy a nyelvi jogok liberális értelmezése nyomán a tartományok kevésbé lesznek készek ezen jogok földrajzi kiterjesztésében részt vállalni, nem egyeztethető össze a követelménnyel, hogy a nyelvi jogokat azoknak a hivatalos nyelvi közösségeknek a megőrzése és védelme alapvető eszközeként kell értelmezni, ahol ezek a jogok érvényesíthetők.” (Kiemelés tőlem – VG)¹²²

Ily módon tehát minden nyelvi jogot a nyelvi és kulturális sokszínűség megőrzésének és támogatásának a céljával kell értelmezni.

A *Beaulac* bírói döntésben megfogalmazott elköteleződés a kisebbségi-nyelvi közösségek vitalitásának a védelme mellett végigvonul a Legfelsőbb Bíróság kisebbségi nyelvű oktatással kapcsolatos pereiben.¹²³ A *Solski* per döntésében a Bíróság így érvelt: „Már maga a 23. cikk belefoglalása a Kanadai chartába tanúsítja, hogy országunk alkotmánya elismeri a két hivatalos nyelv lényegi szerepét Kanada történelmében és az ország jelenlegi életében (*Lavigne v. Canada (Office of the Commissioner of Official Languages)*, [2002] 2 S.C.R. 773, 2002 SCC 53, 22. bekezdés). Szintén igazolja, hogy az igény és vágy, hogy biztosítsuk a nyelvi közösségek folytonos létét és fejlődését, a Kanadában fokozatosan életbe léptetett nyelvi jogi rendszer egyik legfőbb

122 *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25, [1999] 1 S.C.R. 768, at para. 25 (S.C.C.).

123 „A kisebbség nyelvén zajló oktatáshoz való jogokon keresztül lehet elérni a nyelvi és kulturális megmaradás céljait”; *Doucet-Boudreau v. Nova Scotia (Minister of Education)*, [2003] S.C.J. No. 63, 2003 SCC 62, [2003] 3 S.C.R. 3, at para. 26 (S.C.C.). Lásd még *Reference re Public Schools Act (Man.)*, s. 79(3), (4) and (7), [1993] S.C.J. No. 26, [1993] 1 S.C.R. 839, at 849-50 (S.C.C.); *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 S.C.R. 201, 3. paragrafus (S.C.C.) („a kisebbségi nyelvű oktatás a nyelvi és kulturális vitalitás ösztönzésében egy elengedhetetlen eszköz. A kisebbségi iskolák nemcsak alapvető nyelvi oktatást nyújtanak, azok közösségi központokként is működnek, ahol a kisebbség tagjai találkozhatnak és megélhetik kultúrájukat”) és 23. paragrafus („a 23. cikk célja egyértelműen az, hogy mindkét hivatalos nyelvet és az általuk felőlelt kultúrát védelmezze és megőrizze Kanada teljes területén; alkalmazása szükségszerűen kihat a kisebbségi nyelvi közösségek jövőjére”).

célkitűzését képezte. [...] A nyelvi jogok bármely széleskörű garanciája a védett nyelvek által kifejezett kultúrák iránti alapvető tiszteletről és az azok iránti érdeklődésről tanúskodik... Így a kisebbségi nyelven történő oktatáshoz való jog elismerése hozzájárul a kisebbségi nyelv és kultúra, valamint maga a kisebbségi csoport megőrzéséhez.” (Kiemelés tőlem – VG)¹²⁴

A perek azt mutatják, hogy a Legfelsőbb Bíróság a nyelvek fennmaradását Kanada nyelvpolitikájának a kulcsfontosságú céljaként tartja számon.¹²⁵

Az Ontariói Feljebbviteli Bíróság az ontariói francia ajkú kisebbség esetében szintén a nyelv megőrzésének fontosságát emelte ki mint a nyelvpolitika célját.¹²⁶ A *Lalonde* per döntésében a Feljebbviteli Bíróságnak azt kellett megvizsgálnia, hogy a Montfort kórház, amely Ontario tartomány egy francia közösségi kórháza, élvezte-e az Ontario Kormányzat védelmét a bezárás ellen. A bíróság azt a következtetést vonta le, hogy a kormányzat nem ismerte fel „a Montfort intézmény fontosságának a kellő súlyát az ontariói francia közösség fennmaradásában”¹²⁷. Ennek a következtetésnek a megfogalmazásához a bíróság több forrásra támaszkodott, ideértve a kisebbségek védelmének íratlan alkotmányos elvét.¹²⁸ Ez igazolta a Bírői Tanács (Divisional Court) megállapítását, mely szerint a kórházak a kulturális identitás propagálásának fontos intézményei.¹²⁹

A nyelvi és kulturális identitás megőrzésének a fontossága világosan kifejezésre jut a *Hivatalos nyelvek törvényében*, amely kvázi-alkotmányos státussal bír.¹³⁰ A törvény 41. cikke 2. bekezdése¹³¹ a szövetségi intézményektől „pozitív intézkedések” meghozatalát követeli meg a kanadai angol és

124 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14, [2005] 1 S.C.R. 201, at paras. 6-7 (S.C.C.)

125 Ezt a nyelvi biztonságtól való elmozdulást feltehetően sokan üdvözölték: L. Green: i. m. 639.; Réaume: *The Constitutional Protection of Language...* Id. kiad.

126 *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505. (Ont. C.A.).

127 *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505, at para. 188 (Ont. C.A.).

128 *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505, at para. 125 (Ont. C.A.).

129 *Lalonde v. Ontario (Commission de restructuration des services de santé)*, [2001] O.J. No. 4768, 56 O.R. (3d) 505, at paras. 69-71. (Ont. C.A.).

130 R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.). A Kanadai Legfelsőbb Bíróság elismerte a törvény részben alkotmányos státusát a következő döntésében: *Lavigne v. Canada (Office of the Commissioner of Official Languages)*, [2002] S.C.J. No. 55, 2002 SCC 53, [2002] 2 S.C.R. 201, at para. 23 (S.C.C.).

131 R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.).

francia nyelvű kisebbségi közösségek életképességének fokozása érdekében, valamint a fejlődésük támogatását és segítségét.

A szövetségi kormány egy sor politikát is kidolgozott a kétnyelvűség elérése céljából. Ezek közül a legfontosabb a Hivatalos Nyelvek Akcióterve.¹³² Az akcióterv egy politikai nyilatkozat, amelyet a szövetségi kormány a *Hivatalos nyelvek törvénye* megerősítése érdekében dolgozott ki. Az akcióterv megvalósításának felelőssége a Hivatalos Nyelvek Miniszterére hárul. Az akcióterv által célzott legfontosabb területek az oktatás, közösségi szolgáltatások és közszolgáltatások.¹³³ Ezekkel az intézkedésekkel az akcióterv a Kanadában élő, hivatalos nyelveket beszélő kisebbségi közösségek megmaradását és életképességének támogatását szándékozik biztosítani.¹³⁴ A nyelvi kisebbségek megmaradása azért szükséges, mert „a hivatalos nyelvet beszélő kisebbségi közösségek mindig is a kétnyelvűséget táplálták, és erőteljes mértékben hozzájárulnak a nyelvi és kulturális diverzitásunkhoz”.¹³⁵

A harmadik érv a joggyakorlatban válik nyilvánvalóvá, a nyelvi emberi jogok védelme terén. Az emberi jogok mindkét sarokköve, az alapvető fontosság és egyetemesség jelen van a hivatalos kisebbségi nyelvi jogok védelmében. A Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatában elismerte a nyelv alapvető szerepét.¹³⁶ A *Ford v. Quebec* perben a bíróság megállapította, hogy a nyelv „az eszköz, amellyel az egyén kifejezi saját személyes identitását és személyiségét”.¹³⁷ A nyelvi jogokra szükség van annak biztosításához, hogy a nyelvi kisebbség tagjai „lehetőséget kapjanak személyes aspirációik eléréséhez”.¹³⁸ Kanada felsorakozott a bizonyos nyelvi jogok egyetemességét ki-

132 Lásd például Dyane Adam, hivatalos nyelvek biztosa beadványát, aki a kanadai kisebbségi-nyelvi közösségek jövőjének fontosságát hangsúlyozta: Adam, Dyane: Linguistic Equality: A Great Partnership. In Braën-Foucher-le Bouthillier: i. m. 687.

133 *The Action Plan for Official Languages*, online: <http://www.pco-bcp.gc.ca/olo/index.asp?lang=eng&page=action>, at para. 1.3.

134 Uo. 1.1. bekezdés.

135 Uo. 1.1.2. bekezdés.

136 *Reference re Secession of Quebec*, [1998] S.C.J. No. 61, [1998] 2 S.C.R. 217, at paras. 79-82 (S.C.C.); *Reference re Manitoba Language Rights*, [1985] S.C.J. No. 36. [1985] 1 S.C.R. 721 (S.C.C.); and *R. v. Mercure*, [1988] S.C.J. No. 11, [1988] 1 S.C.R. 234 (S.C.C.).

137 *Ford v. Quebec (Attorney General)*, [1988] S.C.J. No. 88, [1988] 2 S.C.R. 712, at 748-49 (S.C.C.). Bastarache bíró megjegyzi, hogy mind az egyéni, mind a kollektív nyelvi jogok alapvetőek: Bastarache: Introduction. Id. kiad. 8.

138 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14. [2005] 1 S.C.R. 201, at para. 5 (S.C.C.).

nyilvánítók sorába azzal, hogy ratifikálta a két legfontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumot.¹³⁹ Kanada emellett aláírta a jogot a nyelvi alapú diszkrimináció elleni védelemre.

A nemzetépítés továbbra is egy lényeges érv a kisebbségi nyelvhasználati jogok védelme és támogatása mellett. A kettős nyelvhasználat ennek a folyamatnak egy fontos része, és beágyazódott a kanadai kollektív identitásba. Ez mind a törvényszéki, mind a jogalkotási fórumokon igazolást nyert. A Legfelsőbb Bíróság nemrég kijelentette, hogy „a kisebbségi nyelvi jogok alkotmányos védelmére van szükség a szilárd és életképes kisebbségi nyelvi közösségek támogatásához, amelyek léte alapvető Kanada mint kétnyelvű állam virágzásához”.¹⁴⁰ Az akcióterv pedig a kulturális sokszínűség megőrzésében és annak felismerésében gyökerezik, hogy „a kétnyelvűség kanadai örökségünk fontos aspektusa”.¹⁴¹

Azt, hogy a nemzetépítés továbbra is megalapozza Kanada nyelvpolitikáját, jól példázza a Bíróság kijelentése, mely szerint a nyelvi jogok célja részben múltbeli sérelmek orvoslása. Ez érvényes a Büntető Törvénykönyv 530. részére, amely „jóvátétel” jellegű.¹⁴² Hasonlóképpen a charta 23. cikke Kanada kisebbségi, hivatalos nyelvet beszélő közösségei ellen „a múltban elkövetett igazságtalanságok orvoslásának igaz szándékán alapul”.¹⁴³ Ilyen értelemben a nyelvi jogok Kanada két legfőbb nyelvi csoportja közötti békét és biztonságot erősítik.

Úgy tűnik tehát, hogy nemcsak egyetlen, mindent átfogó megalapozása van a kanadai kisebbségi, hivatalos nyelveket beszélő közösségek védelmének. Kisebbségi nyelvhasználati jogok megadása valamely kisebbségi nyelvi közösség nyelvi fennmaradásának a támogatása céljából egybecseng a nemzetépítéssel, a nyelvhasználati emberi jogok védelmével és a nyelvi sokszínűség megőrzésével. Mindezen okok hozzájárulnak ahhoz, hogy az angol

139 *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya*. Id. kiad.; *Gazdasági, társadalmi és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*. Id. kiad.

140 *Solski (Tutor of) v. Quebec (Attorney General)*, [2005] S.C.J. No. 14, 2005 SCC 14. [2005] 1 S.C.R. 201, at para. 2 (S.C.C.).

141 *The Action Plan for Official Languages*, online: <http://www.pco-bcp.gc.ca/olo/index.asp?lang=eng&page=action>, at para. 1.1.

142 *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25, [1999] 1 S.C.R. 768, at para. 23 (S.C.C.).

143 *Arsenault-Cameron v. Prince Edward Island*, [2000] S.C.J. No. 1, 2000 SCC 1, [2000] 1 S.C.R. 3, at para. 27 (S.C.C.). Lásd még *Doucet-Boudreau v. Nova Scotia (Minister of Education)*, [2003] S.C.J. No. 63, 2003 SCC 62, [2003] 3 S.C.R. 3, at para. 27 (S.C.C.).

és francia anyanyelvű kisebbségi közösségek továbbra is Kanada nyelvpolitikájának középpontjában állnak.¹⁴⁴

(e) *Jövőbeni lépések*

Kanadában a nyelvhasználati jogok fejlődése általában a kisebbségi, hivatalos nyelvet beszélő közösségek hasznára vált, de aszimmetrikus módon. Ez az aszimmetria részben azzal a ténnyel magyarázható, hogy szövetségi szinten nem egységes a hivatalos nyelvet beszélő kisebbségekhez való hozzáállás. Amint azt az előbbieken bemutattam, nem létezik olyan elméleti megalapozás vagy mechanizmus, amely egymagában képes a kisebbségi nyelvi közösségek védelmét szövetségi szinten irányítani. Noha ez a tanulmány nem vizsgálja a tartományi nyelvpolitikákat, egyes szerzők kimutatták, hogy az aszimmetriát fokozza a tartományi nyelvpolitikák heterogenitása, amennyiben a hivatalos nyelvet beszélő kisebbségi csoportok védelme tartományról tartományra nagyon változik.¹⁴⁵ Ez az aszimmetrikus védelem előnyére válik-e a kisebbségi-nyelvi közösségeknek? Küzdenünk kellene-e egyetlen normatív elméletért? A jelenlegi mechanizmusok megvalósítják-e az elméleti megalapozásokat? Ezek fontos kérdések, amelyek Kanada nyelvpolitikájának a kidolgozásakor és gyakorlatba ültetésekor alapos megfontolást igényelnek.

Kanada nyelvszisztemének a célkitűzései dicséretesek. Azonban úgy tűnik, hogy az elmélet és gyakorlat között nincs meg a megfelelő kapcsolat.

A nemzetépítés, emberi jogok és nyelvi-kulturális sokszínűség elméleti kereteinek az érvényesítéséhez három területen van szükség kiigazításokra. Először is a nyelvek fennmaradásához az államnak erősebb, támogatást célzó jogokat kell megadnia a hivatalos nyelveket beszélő kisebbségi közösségeknek. Például a munkavégzés nyelvének fokozottabb védelmére van szükség mind a magán-, mind a közsférában. Emellett a közösségek olyan nyelvi jogokat igényelnek, amelyek lehetővé teszik számukra az asszimiláció nyomása elleni önvédelmet. Amint Rubio-Marín javasolta, ezt a célkitűzést egyrészt úgy lehet elérni, ha a kisebbségi nyelvnek a médiában való használata közfinanszírozást élvez.¹⁴⁶ Másodsorban, Kanada angol és francia

144 Nézetem szerint a tény, hogy ez a két nyelvi közösség annak alapján élvez védelmet, hogy „az ezeket a nyelveket beszélők elérnek egy kritikus létszámot”, egy másodlagos érvelés, amelynek nem kellene önmagában igazolnia a nyelvi jogok egy bizonyos fajta védelmét: Réaume: *Language Rights...* Id. kiad. 216.

145 Általában lásd Bastarache (ed.): *Language Rights in Canada*. Id. kiad. A kötet mind-egyik fejezete áttekinti és elemzi a tartományi törvényhozásokban a hivatalos nyelvi kisebbségekkel szemben alkalmazott különböző megközelítéseket.

146 Rubio-Marín i. m. 59.

anyanyelvű kisebbségeinek az aszimmetrikus védelmét jobban ki kell egyenlíteni. Az aszimmetria Kanada hivatalos nyelvet beszélő kisebbségeinek az egyediségét tükrözi, és az arra adott választ jelenti. Ugyanakkor, miként a jelen kötet¹⁴⁷ más szerzői megfogalmazták, erőteljesebb védelemre van szükség a hivatalos nyelveket beszélő kisebbségek fennmaradása biztosításához.¹⁴⁸ Ahogy az New Brunswick tartományban történik, a tartományi jogrendszereknek erőfeszítéseket kell tenniük a hivatalos kétnyelvűség megvalósítása és a nyelvi kisebbségek alkotmányos védelme érdekében. Azonban bármely megközelítésnek el kell ismernie Québec sajátos helyzetét, amely az egyetlen tartomány, ahol a francia anyanyelvű népesség képezi a többséget. A harmadik fontos lépés az ország kétnyelvűségének a biztosítása érdekében a kétnyelvűség népszerűsítése a kanadai állampolgárok körében a második nyelvű oktatás révén.¹⁴⁹

V. Kanada további nyelvi közösségei

Kanada nyelvpolitikájának a középpontjában az angol és francia anyanyelvű közösségek állnak, de Kanada nyelvpolitikája nem szorítkozik az angol és francia anyanyelvű közösségekre. Kanada alkotmánya elismeri Kanada más nyelvi és kulturális közösségeit is. A charta 22. cikke explicit módon megerősíti a más nyelvekre vonatkozó, érvényben lévő, törvénybe foglalt vagy szokásjogon alapuló jogokat vagy privilégiumokat.¹⁵⁰ A 22. cikk lehetővé teszi új nyelvi jogok bevezetését is a nem hivatalos nyelveket beszélő közösségek számára, ideértve a bennszülött közösségeket is.¹⁵¹ A 27. cikk kimondja, hogy a chartát úgy kell értelmezni, hogy az „összhangban

147 *Supreme Court Law Review*, vol. 39, 2008/2. (A szerk.)

148 Lásd N. Webber i. m. és Christine Ruest, "Constitutional Guarantees for Official languages in the Legislative Process", ebben a kiadványban.

149 Vannak bizonyítékok arra nézve, hogy a második nyelv oktatása Kanadában hanyatlóban van: a Hivatalos Nyelvek Biztosának Hivatala, *2006–2007-i éves jelentés* (Ottawa: Public Works and Government Services, 2007), ix.

150 *Alapvető jogok és szabadságok chartája*, id. kiad. 22. cikke szerint „A cikkelyek, 16-tól 20-ig, semmi olyant nem tartalmaznak, ami érvénytelenítene vagy korlátozná a jelen Alapokmány törvényerőre emelkedése előtt vagy után szerzett vagy élvezett jogokat, szokásjogokat és előjogokat, amelyek bármely más, nem angol és nem francia nyelvvel kapcsolatosak.” A magyar fordítás forrása: http://www.charterofrights.ca/en/27_12_01.

151 Emmanuel Didier, "The Private Law of Language" in Michel Bastarache, *et al.*, *Language Rights in Canada* (Cowansville, Qc.: Yvon-Blais, 1987) 313, at 324-25. Lásd még Leslie Green i. m. 665-66.

legyen a kanadaiak multikulturális örökségének a megőrzésével és erősítésével”.¹⁵² Az 1982-es *Törvény az alkotmányról* 35. cikke Kanada bennszülött lakossága „öslakos és szerződéses jogainak” alkotmányos védelmét biztosítja.¹⁵³ Amint azt a továbbiakban bemutatom, a 35. cikk feltehetően az öslakosok nyelvi jogait védelmezi.

Az, hogy Kanada nyelvpolitikájának középpontjában nem kizárólag a francia és angol anyanyelvű közösségek állnak, nyilvánvaló a szövetségi jogrendszerből is.¹⁵⁴ A *Törvény a hivatalos nyelvekről* és a *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* megerősítik a charta 22. cikkét.¹⁵⁵ Mindkettő explicit módon elismeri más nyelvek megőrzésének és fejlődésének a fontosságát, miközben megerősítik a hivatalos nyelvek státusát és használatát.¹⁵⁶ Következésképpen a hivatalos nyelvek törvényét nem lehet az angol és francia melletti más nyelvek megőrzésével és fejlesztésével nem megegyező módon értelmezni.¹⁵⁷

152 *Alapvető jogok és szabadságok chartája*. Id. kiad.

153 *1982-es törvény az alkotmányról*. Id. kiad.

154 Ez a rész a következő két szövetségi törvényre összpontosít: *Törvény a hivatalos nyelvekről* (*Official Languages Act*, R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.)) és *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* (*Canadian Multiculturalism Act*), R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.). Léteznek tartományi változatok is, de azokat a jelen tanulmány nem tárgyalja.

155 A *Törvény a hivatalos nyelvekről* 83. cikke 1. bekezdése szerint: „A jelen törvény semmi olyant nem tartalmaz, ami érvénytelenítené vagy korlátozná a jelen törvény törvényerőre emelkedése előtt vagy után szerzett vagy élvezett jogokat, amelyek bármely más, nem angol és nem francia nyelvvel kapcsolatosak.” A *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.) szerint „TOVÁBBÁ LÉVÉN, HOGY Kanada alkotmánya és a *Törvény a hivatalos nyelvekről* kimondják, hogy az angol és a francia Kanada hivatalos nyelvei, és egyikük sem érvényteleníti vagy korlátozza a más nyelvekre vonatkozóan megszerzett vagy élvezett egyetlen jogot vagy kiváltságot sem.” A Preambulum megerősíti ugyanakkor Kanada a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* (id. kiad.) értelmében vállalt nemzetközi felelősségvállalásait: „TOVÁBBÁ LÉVÉN, HOGY Kanada aláírta a *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát*, amely egyezségokmány kimondja, hogy az etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyektől nem szabad megtagadni a jogot, hogy megéljék saját kultúrájukat, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

156 *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* - *Canadian Multiculturalism Act*. R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.), s. 3(1)(i) és *Törvény a hivatalos nyelvekről* - *Official Languages Act*, R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.) (Preamble).

157 *Törvény a hivatalos nyelvekről* - *Official Languages Act*, R.S.C. 1985, c. 31 (4th Supp.), s. 83(2).

A nem hivatalos nyelvet beszélő kanadai közösségekre a szövetségi és tartományi jogszabályok komplex rendszere vonatkozik. Bemutatok néhányat a legfontosabb jogszabályok közül annak igazolására, hogy nem csak egyetlen elmélet vagy modell képezi Kanada nyelvpolitikájának az alapját a nem angol és francia anyanyelvű, valamint az őslakos közösségek vonatkozásában. Változó mértékben, de mindegyik elmélet szerepet játszik ebben a rendszerben.

1. Nem angol vagy francia anyanyelvű közösségek

A charta 14., 15., 22. és 27. cikkében nyilvánvaló az emberi jogi megközelítés. Ezek a cikkek elismerik a nyelv alapvető szerepét, céljuk a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban kimondott egyetemes normák beágyazása.¹⁵⁸ A 22. és 27. cikk mellett a nem angol és francia anyanyelvű közösségek két fő alkotmányos nyelvhasználati joggal rendelkeznek szövetségi szinten: az egyenlő bánásmódhoz való joggal és tolmácshoz való joggal bírósági tárgyaláson. Ezek a jogok minden nyelvi kisebbségre vonatkoznak, nemcsak az angol vagy francia anyanyelvű kisebbségekre. Ezek a jogok a nemzetközi emberi jogi dokumentumokba foglalt, minden egyén számára szavatolt egyetemes normákat tükrözik.

Feltehetően a nyelvi alapú diszkriminációval szembeni védelmet fejezi ki a charta 15. cikke is. Míg a nyelvet nem sorolják fel a diszkriminatív bánásmód aspektusai sorában,¹⁵⁹ feltehetően szintén képezheti diszkrimináció alapját.¹⁶⁰ Ez annak tulajdonítható, hogy a nyelvet számos nemzetközi emberi jogi dokumentum¹⁶¹ ismeri el az egyenlő bánásmód alapjaként, Kanada pedig aláírta mindezeket az egyezményeket. Mivel Kanada feltehetően

158 Amint említettük, Kanada elköteleződését ezen nemzetközi felelősségvállalások tekintetében a *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* preambuluma is elismeri – *Canadian Multiculturalism Act*, R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.).

159 Vaz, Nicole: *The Principle of Equality of the Official Languages*. In Bastarache (ed.): *Language Rights in Canada*. Id. kiad. 613. Noha ez a vita a hivatalos nyelvek kontextusában merült fel, az érvelés ugyanúgy érvényes bármely nyelvre. Vaz megjegyzi, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság döntése alapján a nyelv összekapcsolható a nemzeti vagy etnikai származás feltüntetett alapjával, lásd *Advisory Opinion on Minority Schools in Albania*, April 6, 1935, Series A/B P.C.I.J. 4 p. 117.

160 Vaz: i. m. 601.

161 *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*. Id. kiad.; *Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya*. Id. kiad.; *Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya*. Id. kiad.

tisztelni szándékozik a nemzetközi kötelezettségeit, valószínű az is, hogy a 15. cikk értelmezésében a nyelv is képezheti diszkrimináció alapját.¹⁶²

A charta 14. cikke előírja, hogy minden egyénnek joga van tolmácshoz a bírósági perek során. Kanadai kontextusban bizonyos mértékben eldöntetlen, hogy helytálló-e ennek a jognak „nyelvi” jogként való számontartása. A *R. v. Beaulac* perben hozott döntésében a Bíróság kimondta, hogy külön kell választani „a nyelvi jogokat és a tisztességes tárgyaláshoz való jogot”.¹⁶³ A jogok ezen kategóriái különböznek eredetük és célkitűzésük tekintetében. A hivatalos nyelvi jogok szorosan kapcsolódnak a kultúra és a szubnacionális közösségek kollektív identitásának a megőrzéséhez, míg a tolmácshoz való jog a tisztességes eljárást hivatott biztosítani. A tolmácshoz való jog pusztán a nyelv eszköz jellegével kapcsolatos. Nemzetközi vonatkozásban ez a jog nyelvi jogként van számontartva, mivel a nyelvvel kapcsolatos.¹⁶⁴

Kanada nyelvpolitikájának a megalapozásában a nemzetépítés és a nyelvi sokszínűség megőrzése is megjelenik. Mind a charta, mind pedig a *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* elismeri Kanada multikulturális örökségét és „multikulturális akkomodációt” célzó politikáját.¹⁶⁵ Kanada kinyilvánította, hogy több, mint egy kétnyelvű, kettős kultúrájú ország, hogy emellett multikulturális is. A *Kanadai törvény a multikulturalizmusról* 3. cikke kimondja, hogy a szövetségi kormány politikáját képezi „az angol és francián kívüli más nyelvek megőrzése és támogatása, mindeközben pedig Kanada hivatalos nyelvei státusának és használatának a megerősítése.”¹⁶⁶ Mindez annak tulajdonítható, hogy Kanada fontosnak tartja „a kanadaiak multikulturális örökségének a megőrzését és erősítését”.¹⁶⁷ Kanada kormányopo-

162 *Baker v. Canada (Minister of Citizenship and Immigration)*, [1999] S.C.J. No. 39, [1999] 2 S.C.R. 817 (S.C.C.). Általában lásd van Ert, Gibran: *Using International Law in Canadian Courts*. Kluwer Law International, Hague, 2002.

163 *R. v. Beaulac*, [1999] S.C.J. No. 25, [1999] 1 S.C.R. 768, at para. 41 (S.C.C.).

164 *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*. Id. kiad. 71.; de Varennes, Fernand: *Language, Minorities and Human Rights*. Kluwer Law International, Hague, 1996.

165 Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 217.

166 *Kanadai törvény a multikulturalizmusról - Canadian Multiculturalism Act*, R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.). a Preambulum egy része kimondja: „TOVÁBBÁ LÉVÉN, HOGY Kanada alkotmánya és a *Törvény a hivatalos nyelvekről* kimondják, hogy az angol és a francia Kanada hivatalos nyelvei, és egyikük sem érvényteleníti vagy korlátozza a más nyelvekre vonatkozóan megszerzett vagy élvezett egyetlen jogot vagy kiváltságot sem.”

167 *Kanadai törvény a multikulturalizmusról - Canadian Multiculturalism Act*, R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.), Preamble.

litikájának a részét képezi, hogy intézkedéseket hozzon „minden olyan nyelv elsajátításának, megőrzésének és használatának a megkönnyítése érdekében, amely hozzájárul Kanada multikulturális örökségéhez.”¹⁶⁸

Kanada a kulturális sokszínűség megőrzését az oktatáspolitikák révén is támogatja. Jóllehet az oktatási programok kidolgozása a nem hivatalos nyelvet beszélő közösségek számára a tartományok hatáskörébe tartozik, a szövetségi kormány közvetett módon befolyásolja a tartományi oktatási programok kidolgozását.¹⁶⁹ Bizonyos nem francia és angol anyanyelvű közösségek számára az oktatási programok komplex rendszerét dolgozták ki. Magnet professzor ezt így magyarázza: „Az ezeknek a közösségeknek a nyelvén oktató iskolák támogatásban részesülnek a programok kialakításában. Példaképpen megemlíthető, hogy Brit Kolumbiában körülbelül 150 olyan szervezet van, amely részt vesz a 150 iskolában zajló és 18 000 diákot bevonó anyanyelvi oktatásban. Albertában az intézmények hálózata 30 nyelven oktató 500 tanárt biztosít 5000 diák számára, ideértve kétnyelvű ukrán intézményeket az elemi oktatás szintjén.”¹⁷⁰

Az oktatás vitális fontosságú a nyelvi közösségek számára. A szövetségi kormány által ezeknek az oktatási programoknak nyújtott támogatás, noha indirekt módon, de támogatja és segít megőrizni a nyelvi és kulturális sokszínűséget Kanadában.

2. Óslakos közösségek

Az alkotmányos, jogszabályi és politikai eszközök komplex hálózata létezik szövetségi, tartományi és területi szinten. Akárcsak, mint a hivatalos nyelveket beszélő és a nem angol vagy francia anyanyelvű közösségek esetében, az elméleti megalapozás Kanada szövetségi, bennszülött nyelvekre vonatkozó politikáját erősíti meg.

Jelenleg a bennszülött nyelvek gazdag változatossága létezik Kanadában, hozzávetőlegesen 61 bennszülött nyelvet és dialektust beszélnek.¹⁷¹ A

168 *Kanadai törvény a multikulturalizmusról - Canadian Multiculturalism Act*. R.S.C. 1985, c. 24 (4th Supp.), s. 5 (1) (f).

169 Magnet, Joseph Eliot: Framework for Multicultural Education: Canada. *Revue québécoise de droit international*, vol. 12, 1999/1, 55-64.; 62. Magnet professzor megjegyzi, hogy a szövetségi kormánynak az oktatási politikákra gyakorolt hatása részben a pénzügyi juttatásokhoz köthető.

170 Uo. 61.

171 Task Force on Aboriginal Languages and Culture (Az Óslakos Nyelvek és Kultúrák Munkacsoportja), *Towards a New Beginning*, online: Task Force on Aboriginal Languages and Culture http://www.aboriginallanguagetestaskforce.ca/pdf/foundrpt_e.pdf, 33.

nyelvi közösségek változó mértékben tapasztalják meg a nyelvvesztést. Egyes nyelvek közel állnak a kihaláshoz, míg másokat szélesebb körben beszélnek.¹⁷² A 2001-es népszámlálás kimutatta, hogy a három legszélesebb körben beszélt bennszülött nyelv a krí, odzsibvé és inuktitut.¹⁷³ Noha egyes nyelveket nagyobb közösségek beszélnek, mint másokat, mindegyik nyelv szorosan kapcsolódik az őslakos kultúrához.

A bennszülött nyelvek szorosan összekapcsolódnak az őslakos népek kultúrájával és ősi kötődéseivel.¹⁷⁴ Ezt a kapcsolatot a következőképpen írták le: „A bennszülött nyelveket a Teremtő az élet szerves részeként adta nekünk. A bennszülött nyelvek magukban foglalják a Teremtővel való egyedi kapcsolatunkat, a magatartásainkat, hitünket, értékeinket és az igazságról kialakított alapvető fogalmunkat. A bennszülött nyelv az egyén saját, formális és informális neveltetésének a része. A bennszülött nyelv táplálja a közösség saját történelme és kultúrája fölött érzett büszkeségét: a szülők bekapcsolódását a gyerekek oktatásába, az idősebbek iránti tiszteletet. A nyelv a legfőbb eszköz a kultúra felhalmozására, nemzedékről nemzedékre történő megosztására és átadására. Az ősi nyelv az identitás és kulturális emlékezet kulcsa.”¹⁷⁵

A bennszülött nyelvek és kultúrák jelenlegi eróziója arra ösztönözte a szövetségi, területi és egyes tartományi kormányzatokat, hogy lépéseket tegyenek Kanada őslakos népei nyelvi és kulturális sokszínűsége megőrzése érdekében. Az intézkedéseket a nyelvnek az őslakos népek életében játszott alapvető szerepe és az őslakos népek és Kanada közötti kapcsolat helyrehozásának a vágya is motiválta.

A bennszülött nyelvi jogok az *1982-es Törvény az alkotmányról* 35. cikke értelmében élveznek védelmet.¹⁷⁶ A Kanadai Legfelsőbb Bíróság nem bírálta el, hogy a 35. cikk magában foglalja-e az őslakos nyelvi jogokat. Mindemellett léteznek kötelező érvényű jogi érvelések amellett, hogy a 35. cikk

172 Uo. Lásd még Samuels II, Raymond (ed.): *Toward a Native-Canadian Equal Rights Amendment: Replacing the current Official Languages and Indian Acts in favour of a rejuvenated Constitutional framework for the preservation and promotion of aboriginal languages and cultures*. Agora Cosmopolitan, Kanata, 2003, 15–18.

173 Statistics Canada, *2001 Census: Profile of languages in Canada: English, French and many others*, online: Statistics Canada <http://www12.statcan.ca/english/census01/Products/Analytic/companion/lang/canada.cfm#aboriginal>.

174 Samuels II: i. m.

175 Task Force on Aboriginal Languages and Culture. Id. kiad. 21, idézi a sziú nemzethez tartozó Elder Eli Taylort.

176 Schedule B to the *Canada Act 1982* (U.K.), 1982, c. 11.

tartalmazza a bennszülött nyelvek védelmét és támogatását, ideértve az oktatáshoz való jogot is.¹⁷⁷

Emellett számos szövetségi program létezik a bennszülött nyelvek védelme és népszerűsítése érdekében. Számos megállapodás született pályázati alapok létrehozásáról az őslakos közösségek és a szövetségi kormány különféle ágazatai között, ideértve az Indián Ügyek és Északi Fejlesztés Minisztériuma és a Kanadai Örökség Minisztériuma intézkedéseit a bennszülött nyelvek tekintetében. Folyamatosak az erőfeszítések Kanada bennszülött nyelvekkel kapcsolatos politikája jobbítására. 2002-ben a Kanadai Örökség Minisztere létrehozott egy munkacsoportot, amelynek a feladata „egy nemzeti stratégia kidolgozása az első nemzetek (*first nations*), az inuitok és meszticek nyelvének és kultúrájának a megőrzése, revitalizációja és támogatása érdekében”.¹⁷⁸

Új-Skóciában, Brit Columbiában és Québecben az őslakosok nyelvén történő oktatás a szövetségi és tartományi együttműködésnek köszönhetően közfinanszírozást élvez.¹⁷⁹ Az oktatás állami finanszírozása a szövetségi kormány azon szándékát tükrözi, hogy pozitív kapcsolatot alakítson ki az őslakos közösségekkel. Ugyanakkor igazolja a szövetségi kormány elköteleződését a bennszülött nyelveket beszélő kanadai közösségek fennmaradása iránt.

177 Általában lásd Leitch, David: Canada's Native Languages: The Right of First Nations to Educate Their Children in Their Own Languages. *Constitutional Forum*, vol. 15, 2006/3, 107–120.; de Varennes, Fernand: L'article 35 de la *Loi constitutionnelle de 1982* et la protection des droits linguistiques des peuples autochtones. *Revue nationale de droit constitutionnel / National Journal of Constitutional Law*, vol. 4, 1994, 265–303.; Slattery, Brian: Aboriginal Language Rights. In Schneiderman: i. m. 369. Ezzel szemben egyes szerzők nem értenek egyet azzal, hogy a jog kiterjedne az állami támogatásban részesülő oktatásra: Richston, Jeffrey: La Protection Juridique des Langues Autochtones au Canada. In Pupier, Paul – Woehrling, José: *Language and Law: Proceedings of the First Conference of the International Institution of Comparative Linguistic Law*. Wilson & Lafleur, Montreal, 1989, 268.

178 Task Force on Aboriginal Languages and Cultures. Id. kiad. i.

179 Új-Skóciában a *Mi'kmaq Education Act* (Törvény a mikmek nyelvű oktatásról) értelmében, S.C. 1998, c. 24; *Mi'kmaq Education Act*, S.N.S. 1998, c. 17. Brit-Columbiában a *Nisga'a Egyezmény* (*Nisga'a Final Agreement Act*), S.C. 2000, c. 7 értelmében; *Nisga'a Final Agreement Act*, S.B.C. 1999, c. 2; *Sechelt Indian Band Self-Government Act*, S.C. 1986, c. 27; és *Sechelt Indian Government District Enabling Act*, R.S.B.C. 1996, c. 416. Québecben a *Cree-Naskapi* (*of Quebec*) *Act*, S.C. 1984, c. 18; az *Act Respecting Cree, Inuit and Naskapi Native Persons*, R.S.Q. c. A-33.1; és a *Françiac nyelv chartája* (*Charter of the French language*, S.Q. 1977, c. 5) értelmében.

Az őslakos nyelvekkel kapcsolatos politikák több fontos kérdése alaposabb vizsgálatot érdemel, mint amire ez a tanulmány keretet nyújt. Hivatalos nyelvekké kellene-e nyilvánítani Kanadában az őslakos nyelveket az angol és francia nyelvvel együtt? Jelenleg az őslakos nyelvek két területen élveznek hivatalos nyelvi státust.¹⁸⁰ Az őslakos nyelveknek ugyanazt a lényegi védelmet kell élvezniük, mind alkotmányos szinten, mind a jogrendszer tekintetében, mint a hivatalos nyelvet beszélő kisebbségi közösségek?¹⁸¹ Vagy minden egyes nyelvi közösségre saját védelmi intézkedéseket kell kidolgozni?

VI. Következtetés

Kanada nyelvpolitikája sokoldalú. A hivatalos nyelvet beszélő kisebbségek a konföderáció során megállapított, a nemzetépítés paradigmájába illeszkedő jogokkal rendelkeznek, amelyek a fejlődés során ma már tükrözik a nyelvi emberi jogok és a nyelvi és kulturális sokszínűség új normáit is.

A nem angol és francia anyanyelvű, valamint az őslakos népcsoportok Kanada nyelvi mozaikjának szintén lényeges részét képezik. Kanada sokoldalú nyelvpolitikákat dolgozott ki ezekre a közösségekre vonatkozóan.

180 Az Északnyugati területeken érvényes *Törvény a hivatalos nyelvekről* a következő nyelveket nyilvánítja hivatalos nyelveknek: csipéva, kri, angol, francia, gwich'in, inuinnaqtun, inuktitut, inuvialuktun, északi slavey, déli slavey és taichó: R.S.N.W.T. 1988, c. O-1. s. 4 (as am.). Az Északnyugati területeken érvényes *Törvény a hivatalos nyelvekről* beépült Nunavut territórium törvényhozásába a *Nunavut törvény* 29. és 38. cikke értelmében, S.C. 1993, c. 28. Nunavut jogalkotása 2007 júniusában egy új törvényt terjesztett elő a hivatalos nyelvekre vonatkozóan, amely nagyobb fokú védelmet biztosít, mint az északnyugati területeken érvényes nyelvtörvény. Ennek a jogalkotásnak hosszú és gazdag történelme van, amely nem képezheti a jelen tanulmány tárgyát. A bennszülött nyelveket nem nyilvánították hivatalos nyelveknek Yukon területen. A nyelvtörvény azonban (R.S.Y. 2002, c. 133) az első cikkben elismeri „a bennszülött nyelvek jelentőségét Yukonban, és a megfelelő lépéseket kívánja tenni a Yukon területen használt bennszülött nyelvek megőrzése, fejlődése és támogatása érdekében.”

181 Fontaine professzor sürgette a szövetségi kormányt, hogy ugyanolyan szintű védelmet nyújtson a bennszülött nyelveknek, mint a francia vagy angol ajkú kisebbségi közösségeknek: Fontaine, Lorena Sekwan: Re-conceptualizing and Re-imagining Canada: Opening Doors for Aboriginal Language Rights. In Braën-Foucher-le Bouthillier: i. m. 309. Lásd még Samuels II: i. m.

Noha az elméleti keretek hasznos eszközei az elemzésnek, a tanulmány kimutatta, hogy Kanada esetében a kisebbségi nyelvi közösségek védelmére nem alkalmazható egyetlen elmélet vagy modell. A sokoldalú nyelvpolitikának számtalan előnye van. A sokrétű nyelvpolitika jelentős rugalmasságot biztosít. A többféle elmélet által alátámasztott és különböző mechanizmusokat felölelő nyelvpolitika ugyanakkor realiztikusabb is, ha tekintetbe vesszük a Kanadában jelen levő nyelvi konfliktusok mélyén rejlő politikákat.¹⁸² Jóllehet még sok munka van hátra, úgy tűnik, hogy a sokoldalú politika Kanada minden kisebbségi nyelvi közösségének az előnyére vált.

Fordította: Incze Éva

182 Magnet: *Modern Constitutionalism*. Id. kiad. 146–149.